

ION EREMIA, ȚARA MOLDOVEI ȘI MOLDOVENII REFLECTATE ÎN TERMINOLOGIA SURSELOR DOCUMENTARE RUSEȘTI – OBSERVAȚII PRELIMINARE

Utilizarea surselor istorice provenite din arhivele rusești pentru cercetarea istoriei românilor din epoca medievală, are o veche tradiție, publicarea masivă a acestor documente fiind începută încă în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Dar acestea au fost utilizate de istorici preponderent pentru aprecierea relațiilor politice, comerciale și culturale dintre cele două state. Evident, s-a observat și faptul că o bună parte din aceste documente menționează Țara Moldovei cu o altă sintagmă, *Волошская(Волоская) Земля*¹, fără să se încerce însă o examinare a acestei situații. Valoarea surselor documentare rusești, la subiectul care ne interesează aici, crește și în legătură cu faptul că ele păstrează mai multe scrisori în limba greacă sosite de la reprezentanții comunității grecești din Orientul ortodox, documente care conțin date relevante pentru subiectul dat și au fost traduse de către diecii de la Departamentul solilor în spoca respectivă sau au fost traduse și publicate abia în timpul nostru.

Este de remarcat că problema etnonimelor (de la termenul grecesc *ethnos* — neam, popor și *onyma* — nume, denumire, așa dar este vorba de denumirile comunităților etnice – neamurilor, națiunilor, popoarelor) rămâne a fi o problemă esențială pentru izvoristică, în general, și pentru istoria românilor, în particular.

Știința istorică și lingvistică consideră că *etnonimele* sunt de două tipuri: *endoetnonimele* (de la grecescul *ἐνδον* “înăuntru, acasă”, *ἔθνος* “neam, popor” și *ὄνομα* “nume”), ceea ce corespunde denumirii de sine, proprie, a popoarelor și *eczoetnonimele* (de la termenul grecesc *ἔξω* *eczo* “înafară” și grecescul *ὄνομα* *onoma* “nume”) – denumirile date de străini, care nu se utilizează de popoare pentru a se identifica².

Examinarea surselor documentare din secolele XV- începutul secolului al XVIII-lea atestă că Departamentul solilor din Moscova, utiliza două tipuri de *eczoetnonime* pentru desemnarea locuitorilor din Moldova și Țara Românească³: *Țara Volohă* și *volohi* pentru desemnarea Țării Moldovei și a locuitorilor de aici și, de asemenea, pentru desemnarea *românilor*⁴ din Transilvania, și *Țara Munteană(Mulțeană)* și *munteni*, mai rar, *vlahi* și *volohi* pentru desemnarea țării și locuitorilor Țării Românești.

Termenul *volohi*, *vlahi* și alte derivate ale acestuia, este un termen arhaic, utilizat pentru desemnarea populației romanizate din sudul și nordul Dunării, în sursele bizantine încă din secolul al X-lea⁵, ungurești⁶ și rusești în secolul al XII-lea, este vorba de cronca cu titlul *Povestea vremurilor de demult*⁷. În același timp, termenul *moldoveni*, este un termen nou, apărut după constituirea statului Țara Moldovei, ca de altfel și cel de *munteni*, dat locuitorilor Țării Românești de

¹ Aici și în continuare, sublinierile ne aparțin.

² Н.Е. Яценко, *Толковый словарь обществоведческих терминов*, СПб., Издательство Лань, 1999.

³ Aceasta era denumirea autentică a statului dintre Carpați și Dunăre, fapt confirmat de scrisoarea (1521) lui Neacșu din Câmpulung, unde întâlnim, pentru prima dată, termenul *Țeara Rumânească*, document urmat de altele. A se vedea: *Documente și însemnări românești din secolul al XVI-lea*, București, Editura Academiei RSR, 1979, p. 95, 127-145.

⁴ Despre faptul că anume *român* era termenul cu care se identificau localnicii din Transilvania, atestă sursele istorice din secolul al XVI-lea. A se vedea: *Texte românești din secolul al XVI-lea*, Coordonator Ion Gheție, București, Editura RSR, 1982, p. 555-571.

⁵ Adolf Armbruster, *Romanitatea românilor. Istoria unei idei*, Ediția a II-a revăzută și adăugită, București, Editura Enciclopedică, 1993, p.18.

⁶ Informația despre *valahi* se referă la secolul al IX-lea. A se vedea: Anonymus Notarus, *Gesta Hungarorum. Faptele ungarilor*. Traducere, prefață, introducere și note de G.Popa-Lisseanu, București, Editura Mentor, 2000.

⁷ Informația despre *volohi* se referă la secolul al IX-lea. A se vedea: *Повесть временных лет*, Ч.1, Текст и перевод, М.-Л., 1950, 406 с.; Ч.2. Приложения. Комментарии Д.С.Лихачева, М.-Л., 1950. 556 с.

către cei din Moldova.

Așa dar, pe de o parte, Departamentul solilor a păstrat vechea tradiție cronicărească internă, rusească, care denumea întreaga romanitate orientală cu termenul *volohi*, pentru desemnarea locuitorilor din Țara Moldovei și din Transilvania, pe de altă parte, pentru a se acomoda la realitatea politică existentă din secolul al XIV-lea în spațiul Carpato-Danubiano-Pontic, a acceptat, fie prin influență directă din Moldova, fie prin intermediul Poloniei, numele de *munteni* și Muntenia, pentru Țara Românească și, cum se va vedea în continuare, într-o măsură mult mai mică, numele de Țara Moldovei și moldoveni pentru statul de la est de Carpați.

Păstrarea *eczoetnonimului* arhaic de *volohi*, care se utiliza uneori și pentru Țara Românească, atestă atât acceptarea și confirmarea unității etnice a locuitorilor din spațiul nord dunărean, cât și descendența și continuitatea cu acea comunitate etnică, cunoscută încă din secolul al IX-lea. Cele afirmate mai sus sunt argumentate de o serie de exemple. Dar să vedem ce ne spun sursele istorice rusești cunoscute și examinate după publicațiile existente.

Pentru secolele XV-XVI, referitor la termenii utilizați pentru denumirea Țării Moldovei și a domnului, documentele sunt destul de grăitoare. Unele surse documentare desemnează Țara Moldovei și domnul ei numai cu termenul *Волох* și alte derivate ale acestuia. Spre exemplu, în instrucțiunile întocmite pentru solul rus I.I.Zvenet în aprilie 1480, care pleca în Moldova, domnul Moldovei este numit „*воевода волошки*”, iar țara „*Волохов*”⁸. Câțiva ani mai târziu, în iunie 1484 marele cneaz Ivan al III-lea se adresa solului moscovit V.I.Nozdrovatov care se afla în Crimeea, poruncindu-i să obțină permisiunea de la han pentru trecerea liberă prin Crimeea a solilor din Moldova și Ungaria împreună cu doi meșteri italieni. Moldova este numită cu termenul „*Волохи*”, „*Волосех*”, iar domnul „*воевода волошской*”⁹. Cu același termen, „*Волох*”, era desemnată Moldova și de solul rus M.S.Eropkin trimis în Lituania în mai 1496¹⁰, în porunca dată solului rus în Crimeea în aprilie 1498¹¹, în instrucțiunile date solului rus în Polonia S.M.Omelianov din decembrie 1537¹² etc.

În alte documente întâlnim ambii termeni, Volohia și Moldova. Spre exemplu, în august 1500 la Moscova a sosit solul domnului Moldovei, diacul Constantin, care declara că Ștefan „*господар земли Молдавское*” i-a poruncit să vorbească despre necesitatea unirii forțelor creștine împotriva otomanilor. Diecii de la curtea lui Ivan al III-lea notează însă despre solia venită de la Ștefan, care era „*воеводы волоского*”¹³. Cu alte cuvinte, ei nu au acceptat termenul de Moldova și l-au desemnat pe domnul Moldovei cu vechiul termen cunoscut de ei.

Erau cazuri când se utilizau ambele denumiri în unul și același document. Așa, în instrucțiunile din februarie 1529, date lui F.G.Afanasiev, sol moscovit trimis în Lituania, se indica că la țar au sosit solii lui Petru voievod „*государь земли Молдавской*”. În același text domnul Moldovei este numit și „*воеводы волоского*”¹⁴. Exact aceeași situație o întâlnim în instrucțiunile din octombrie 1529 date solului rus în Polonia, B.Ia.Golohvastov¹⁵ și în alte documente.

Mai rar, în documentele scrise în limba latină la curtea țarilor ruși, se utilizează numai termenul Moldova. Spre exemplu, în depeșa țarului Ivan al IV-lea din mai 1574 adresată lui Ioan vodă cel

⁸ *Исторические связи народов СССР и Румынии в XV – начале XVIII в.*, Документы и материалы в трех томах, том I, Москва, Издательство Наука, 1965, с.57 (În continuare se va cita *Исторические связи*).

⁹ *Исторические связи*, I, с.59.

¹⁰ *Исторические связи*, I, с.74.

¹¹ *Исторические связи*, I, с.79. Practic, actele cunoscute din timpul domniei lui Ivan al III-lea, în majoritatea absolută a cazurilor, desemnează Țara Moldovei cu termenul *Волох*, *Волошская Земля*. Chiar și fiica lui Ștefan cel Mare este *Елена Волошанка* (*Исторические связи*, I, с.292-306).

¹² *Исторические связи*, I, с.113.

¹³ *Исторические связи*, I, с.83.

¹⁴ *Исторические связи*, I, с.100.

¹⁵ *Исторические связи*, I, с.103-104.

Cumplit, original în limba latină, ultimul este numit „*Waiuodae terrae Moldauiæ*”, „*dominum et Ducem Moldauiæ*”¹⁶.

La toate acestea ar fi de adăugat și interpretările editorilor surselor istorice. Spre exemplu, regele Poloniei Ștefan Bathory(1575-1586), care, concomitent era și principe al Transilvaniei și cunoștea foarte bine situația etnică din spațiul nord dunărean, în scrisoarea din 12 septembrie 1578 adresată sultanului Murat al III-lea, numește Moldova numai cu termenul „*Valachia*”, iar un Petru, care se dădea drept fiul lui Alexandru Lăpușneanu e numit *Valachus*, pentru ca în traducerea editorilor în limba rusă a documentului să apară sub termenul *волох*, iar în traducerea în limba română *moldoveanul*¹⁷. Substituirea termenului *Valachus* cu *волох* nu este nicidecum întâmplătoare, ori, conform dogmei încetățenite în istoriografia sovietică, termenul *valahi* semnifică *românii* propriu ziși, pe când termenul *волох* semnifică moldovenii. De aceea Alexandru Lăpușneanu, care a fost domnul Moldovei, nici într-un caz nu putea fi *Valachus*. Avem în față un exemplu tipic de ignorare a sursei istorice autentice, de substituire a termenilor, de introducere a unui termen, care, aparent, „argumentează” o idee absurdă, o metodă clasică de *făurire a moldovenilor*, metodă care se mai află până în prezent în arsenalul unor preținși istorici și continuă a fi utilizată până în prezent¹⁸. Dacă nu conștientizăm această falsificare, înseamnă că regele Poloniei și principele Transilvaniei Ștefan Bathory, și, evident, toți acei care îl înconjurau și au redactat documentul respectiv, nu cunoșteau situația reală și de la ei au parvenit niște surse false.

În secolul al XVII-lea, situația practic rămâne aceeași. Țarul Mihail Fedorovici într-o scrisoare din 15 august 1641 îl numea pe Vasile Lupu domn al țării Moldovei¹⁹. Tot „*Молдавскую землю*” apare și în mărturiile din 17 august 1648 la Departamentul solilor a traducătorului Ivașca Hristoforov²⁰. În scrisoarea patriarhului de Constantinopol Partenie din 19 noiembrie 1648, tradusă din limba greacă în limba rusă la Departamentul solilor, Vasile Lupu este domn al „*Молдовские земли*”²¹, dar nu știm, este vorba de o traducere exactă, sau de o interpretare și modificare a diecilor respectivi a unui alt termen din limba greacă. Concomitent, sunt utilizate și sintagmele „*Волоские земли*” „*волоской господарь*”. Acestea, „*волоской де, государь владетель*” și „*волоских людей*”, sunt întrebuițate în relatarea voievodului de Putivl N.Iu. Pleșceev din septembrie 1648 adresată țarului Alexei Mihailovici²². Cu sintagmele „*Волоской земли*” și „*воложские люди*” apare Moldova și locuitorii ei în relatarea călugărului Cornilie de la mănăstirea Iviru de la Sfântul Munte, sosit la Moscova în octombrie 1648²³. În mărturiile a doi reprezentanți ai clerului sârb Visarion și Spiridon, sosiți la Moscova în toamna anului 1650 apar termenii „*Мутьянские и Волоские и Венгерские земли*”²⁴, sub ultimul termen avându-se în vedere Transilvania.

De asemenea, sintagmele date sunt fixate într-o însemnare din 7 noiembrie 1650 a solilor

¹⁶ *Исторические связи*, I, c.130.

¹⁷ *Исторические связи*, I, c.163-168.

¹⁸ Procedeu a fost însușit cu „succes” de către V.Stati, vezi detalii: Eremia Ion, *Falsificarea istoriei sau „Fenomenul Stati” în Republica Moldova*, Chișinău, 2003, p. 18-19.

¹⁹ *Исторические связи*, II, c.62. Vezi și sintagmele „*земли Молдавской*” și „*молдавский владетель*”, c. 97, 110, 113, 123, 132, 133, 134, 142, 144, 146, 147, 154, 160, 165, 167, 176, 179, 191, 193, 196, 200, 203, 208, 209, 211, 231, 359, 362, 364, 368, 375, 376,

²⁰ Ченцова В.Г. *Икона Иверской Богоматери(очерки истории отношений греческой церкви с Россией в середине XVII в. По документам РГАДА*, Москва, Издательство «Индрик», 2010, с.181-182.

²¹ Ченцова В.Г. *Икона Иверской Богоматери(очерки истории отношений греческой церкви с Россией в середине XVII в. По документам РГАДА*, Москва, Издательство «Индрик», 2010, с.93.

²² Ченцова В.Г. *Икона Иверской Богоматери(очерки истории отношений греческой церкви с Россией в середине XVII в. По документам РГАДА*, Москва, Издательство «Индрик», 2010, с.219.

²³ Ченцова В.Г. *Икона Иверской Богоматери(очерки истории отношений греческой церкви с Россией в середине XVII в. По документам РГАДА*, Москва, Издательство «Индрик», 2010, с.221-222.

²⁴ *Исторические связи*, II, с.379.

ruși P.D. Protasiev și G. Bogdanov trimiși de către țară la Bogdan Hmelnițki, în Ucraina²⁵, într-o scrisoare din noiembrie 1654 a hatmanului Bogdan Hmelnițri, adresată țarului, în care domnul Moldovei este desemnat „господаря волоского”²⁶.

În același timp este necesar de subliniat că și după 1648 se menține, în actele de la Departamentul solilor și în scrisorile țarului, sintagma *domn al Moldovei* și *Țara Moldovei*²⁷. În calitate de domn al „Молдавские земли” apărea Vasile Lupu într-o scrisoare a lui Isai Ostafiev adresată boierului I.D. Miloslavski din 10 iunie 1651 și a scrisorii lui Gavriil Vlasii adresată țarului Alexei Mihailovici pe 31 ianuarie 1653, ambele traduceri din greacă în rusă au fost efectuate de diecii de la Departamentul solilor²⁸.

În același context se prezintă și materialele din februarie 1650 – relatarea voievodului de Putivl Simion Prozorovski adresată țarului în care acesta era informat despre sosirea la Putivl a călugărului Pahomie, care l-a însoțit în Moldova pe patriarhul ierusalimului Paisie, în care el utilizează numele de „Молдавские земли”, dar și la singular, și relatarea aceluiași Pahomie, ajuns la Moscova la sfârșitul lunii februarie, care vorbea doar de „Волоской земли”²⁹.

În mărturiile depuse la Moscova în decembrie 1655 de către grecul Iurie Ivanov despre relațiile diplomatice dintre Gheorghe Ștefan cu Ucraina, Turcia și Hanatul Crimeei, pentru desemnarea Moldovei este utilizat termenul „Волоская земля”, „Молдавские земли”, iar pentru desemnarea domnului „молдавской, де, Степан воевода”, care este în același timp și „Степана воеводы волоского”, dar și „волоской воевода Василей”, atunci când se referă la fostul domn Vasile Lupu. Aceiași terminologie era utilizată și de arhimandritul Daniil care depunea mărturia la Moscova despre situația din Moldova și Ucraina pe 22 ianuarie 1656³⁰.

Deosebit de interesant apare și interogatoriul solilor moldoveni, „молдавские посланники”, a mitropolitului Ghedeon și a logofetului Grigore Neanul din 21 mai 1656, păstrat în original și publicat integral relativ recent. În mai multe cazuri, țara Moldovei este numită „Молдавская земля”, într-un caz „Молдавского государства”, situație foarte importantă fiindcă Moldovei îi este recunoscută calitatea de stat, iar în două cazuri, „Волоскую землю”³¹.

Pe 24 aprilie 1658 grecul Isai Ostafiev în interogatoriul de la Moscova utiliza, sau cel puțin așa au interpretat și scris diecii de la Departamentul solilor, sintagma „волоского князя Костентина” pentru desemnarea domnului Țării Românești și „молдавского Степана”, pentru desemnarea domnului Moldovei. În același sens era întrebuințată și fraza „волоского и молдавского приказных людей”³². Așa dar, aceste relatări atestă faptul substituirii, intenționate sau nu, a termenilor, termenul *волоского* se referă la Țara Românească, iar termenul *молдавского*, la Moldova, ceea ce atestă că în opinia diecilor de la Departamentul respectiv, Țara Românească era și ea *волоского*, exact așa ca și Moldova. Așa dar, recunoașterea identității românești a celor două state, este înafară de orice îndoială.

În scrisoarea mitropolitului de Niceea Grigorie din 25 mai 1658, adresată patriarhului Nicon

²⁵ *Исторические связи*, II, с. 225-226; 239, 240, 242.

²⁶ *Исторические связи*, II, с.265; 283, 303.

²⁷ *Исторические связи*, II, с.231, 235, 236, 244, 246, 249, 250, 259, 271, 286, 289, 292, 296, 297, 301, 303, 305, 318, 321, 325, 326, 394, 395, 398.

²⁸ Ченцова В.Г. *Икона Иверской Богоматери(очерки истории отношений греческой церкви с Россией в середине XVII в. По документам РГАДА*, Москва, Издательство «Индрик», 2010, с.102, 107.

²⁹ Ченцова В.Г. *Икона Иверской Богоматери(очерки истории отношений греческой церкви с Россией в середине XVII в. По документам РГАДА*, Москва, Издательство «Индрик», 2010, с.98-99.

³⁰ *Русская и украинская дипломатия в международных отношениях в Европе середины XVII в.*, Москва, Издательство Гуманитарий, 2007, с.527-529.

³¹ *Русская и украинская дипломатия в международных отношениях в Европе середины XVII в.*, Москва, Издательство Гуманитарий, 2007, с.492-496.

³² *Русская и украинская дипломатия в международных отношениях в Европе середины XVII в.*, Москва, Издательство Гуманитарий, 2007, с.538.

al Moscovei, mitropolitul Moldovei Ghedeon este desemnat ca mitropolit al *Μολδοβλαχίας* (*Moldovlahiei*), redat de traducătorii de la Departamentul solilor, al *Μολδοβλαχίαι*, Țara Moldovei este numită cu termenul *Μολδαβία*, dar, în scrisoarea dată, apare și termenul *Valahia*. Este vorba de faptul că mitropolitul Grigorie relatează despre faptul că tătarii au cerut domnului Moldovei să-l predea pe dânsul în mâinile hanului, dar a primit refuzul acestuia, care, dimpotrivă, la ascuns într-o mănăstire din Galați. În timpul cât el s-a aflat acolo, s-au ridicat tătarii să meargă cu război împotriva *Valahiei* (Țării Românești), relatând și despre faptul că și sultanul a trimis trupe „*и разграбил также Валахию*” (și a jefuit Valahia)³³. Judecând după felul cum este prezentată această informație, se pare că este vorba totuși de Țara Românească. Așa dar, în acest caz, o țară, Moldova, este numită *Moldovalahia*, cealaltă, Țara Românească, *Valahia*, elementul care atestă unitatea lor, *Valahia*, fiind prezent pentru ambele.

Și mai interesante sunt, în sensul în care este formulat subiectul nostru, materialele soliei lui Radu Micoș și Petru Petrov din vara anului 1674, trimiși în Rusia de către foștii domni ai Moldovei și Țării Românești, Ștefan Petriceicu și, respectiv, Constantin Șerban, care se aflau refugiați împreună cu familiile lor, în orașul polonez Sambor. În prima scrisoare din 15 iunie 1675 adresată țarului Alexei Mihailovici, scrisă în limba română (*волоскогo писма*) și tradusă pe 15 iulie același an de traducătorul Velisar Edrenovski și grecul Andrei Iuriev, Constantin Șerban se intitula *воевода земли Мултянские*, iar Ștefan Petriceicu, *воевода земли Молдавские*³⁴. Cei doi domni se adresau cu o altă scrisoare, de asemenea în limba română (*волоскогo писма*), nedată, dar tradusă la Departamentul solilor pe 1 august 1675, lui Artemon Sergheevici Matveev, șeful acestui Departament, scrisoare pe care o semna *Иоан-Костянтин, воевода всеа Угровлахии* și, respectiv, *Иоан-Стефан-Петр воевода всеа Молдовлаги*, în acest ultim caz, evident este *Молдовлахии*³⁵. Și în această situație, considerăm că utilizarea acestor termeni, *Угровлахии* și *Молдовлахии* pentru denumirea Țării Românești și a Moldovei, cei doi domni au drit să atenționeze partea rusă anume la comunitatea românească a celor două state.

Scrisoarea domnului Moldovei Ștefan Petriceicu și a fostului domn al Țării Românești Constantin Șerban din 31 decembrie 1673 adresată țarului Alexei Mihailovici, original în limba română, amintește țara „*Moldovei*”, „*Moldovii*”, iar Țara Românească apare desemnată cu termenul țării „*Muntenești*”, „*Țara Muntenească*”³⁶. În traducerea efectuată de diecii Departamentului solilor în secolul al XVII-lea, Ștefan Petriceicu este „*воевода, владетель Молдавские земли*”, „*господарь и воевода молдавской*”, ultreior în tot textul scrisorii, Țara Moldovei este numită întotdeauna „*Волоская*”, Țara Românească „*Мултянская*”, iar domnul ei, „*господарь и воевода мултянской*”³⁷.

În scrisoarea de răspuns a țarului din 10 martie 1674, acesta se adresa „*воеводе и владетелю Молдавские земли*” și „*воеводе и владетелю Мултянские земли*”, pentru ca patru rânduri mai jos și în continuare încă în trei cazuri din scrisoarea citată, să apară formula „*воеводы и*

³³ *Русская и украинская дипломатия в международных отношениях в Европе середины XVII в.*, Москва, Издательство Гуманитарий, 2007, с.540-541.

³⁴ *Посольская книга по связям Молдовы и Валахии с Россией. 1674-1675*, Составители: И.А.Еремия, Н.М.Рогожин, Д.В.Лисейцев, Кишинев, СЕР USM, 2005, с. 43. Aceiași termeni sunt fixați și într-o altă scrisoare, de asemenea în limba română, a celor doi domni din 15 iulie 1675 (*Посольская книга по связям Молдовы и Валахии с Россией. 1674-1675*, Составители: И.А.Еремия, Н.М.Рогожин, Д.В.Лисейцев, Кишинев, СЕР USM, 2005, с.49-50). Data de 15 iulie ar putea fi o eroare a copiștilor, considerăm că este vorba totuși de 15 iunie, așa ca și prima scrisoare menționată.

³⁵ *Посольская книга по связям Молдовы и Валахии с Россией. 1674-1675*, Составители: И.А.Еремия, Н.М.Рогожин, Д.В.Лисейцев, Кишинев, СЕР USM, 2005, с. 51. Termenul, sub forma *Молдахивскому*, evident este forma eronată a termenului *Молдовлахийскому*, este fixat și în traducerea în limba rusă a scrisorii în limba greacă a lui Ștefan Petriceicu și Constantin Șerban din 30 decembrie 1674, tradusă la Departamentul solilor(c.18).

³⁶ *Исторические связи*, III, с.9-11.

³⁷ *Исторические связи*, III, с.12-15.

владельцы Волоской и Мултынской”³⁸.

Așa dar, am putea concluziona că în sursele rusești din acest timp, fie că este vorba de traduceri efectuate de diecii de la Departamentul solilor din limba română sau din limba greacă, fie că este vorba de scrisori originale ale țarului, are loc conviețuirea pașnică a termenilor *Волоская земля* și *Молдавская земля*, pentru desemnarea țării și *молдавский* și *волоский господарь*, pentru desemnarea domnului Țării Moldovei. Este de reținut și faptul că nu se întâlnește nici un caz, în care reprezentanții Moldovei să exprime nemulțumiri față de faptul că la Moscova țara lor era numită *Волоская земля*.

Pe 29 februarie 1680 Gheorghe Duca se adresa cu o scrisoare în limba greacă, traducerea căreia a fost publicată, lui Nicolai Milescu Spătarul în care se intitula „*господарь Дука, воевода всея Молдоволоские земли*”³⁹, tradusă de Valeria Costăchel „*domnul Ion Duca voievod al întregii țări a Moldovei*”. Așa dar, a doua parte a termenului respectiv, *волоские*, a fost omis. Cât privește domnul țării, traducătorii de la Departamentul Solilor au specificat, el este doar „*волоской господарь*”⁴⁰. Este clar că în scrisoarea sa domnul Moldovei a dorit să sublinieze altceva, anume că Moldova este în același timp și *Волоская*, adică este o Țară Românească. Dar, în cazul de față, este de evidențiat și altceva. Dacă termenul *Волоские*, îl traducem, așa cum de obicei se procedează, prin Moldova, atunci este absolut inexplicabilă utilizarea de către domnul Moldovei a termenului *Молдоволоские земли*, or, iarăși, este absolut fără sens să se sublinieze că țara unde este el domn se numește *Moldomoldova*. În acest context considerăm că unica explicație acceptabilă este că domnul Moldovei a dorit să sublinieze anume faptul că țara sa, Moldova, era o țară românească.

În alt caz, domnul Moldovei Gheorghe Duca, la începutul scrisorii din 15 iunie 1680 (copie) adresată țarului rus se intitula „*воевода и государь земель Молдавских*”, iar la sfârșitul acesteia „*воевода земель Волоских*”⁴¹, în ambele cazuri traducerea editorilor acestor sintagme fiind voievod și domn „*al țării Moldovei*”, traducere care nu explică, de ce domnul Moldovei utilizează doi termeni pentru desemnarea statului unde este domn. Concluzia care se cere și în acest caz, este similară cu cea formulată mai sus, domnul Moldovei a dorit să sublinieze anume faptul că țara sa, Moldova, era o țară românească.

Într-o cerere din august 1680 (original în slavonă) a lui Iurca Davâdov, omul de încredere a lui Gheorghe Duca, de asemenea apare sintagma „*волоского господаря*”, tradus „domnului Moldovei”⁴². În aceeași lună și an, Iurca Davâdov „*волоского господаря Дуки воеводы человек*” (omul domnului Moldovei Duca voievod) se adresa cu o cerere (original în limba rusă) ca să-i fie eliberate de vamă blănurile de samur pe care le-a primit de la Departamentul Siberiei pentru domnul său, în schimbul a 2000 de bucăți de pânza roșie⁴³.

Pe 23 octombrie 1680 țarul Feodor Alecseevici se adresa cu o depeșă „*Дуке, воеводе и владельцу Молдавские земли*”, frază pe care o utilizează de două ori, în care îl anunță că a trimis cu solul său cu „*волошанином же с Павлом Ясовым*”, tradus „moldoveanul”, icoanele solicitate⁴⁴.

Pe 2 aprilie 1682 Fedor Alecseevici se adresa iarăși lui Gheorghe Duca „*воеводе и владельцу Молдавские земли*”, tradus, la singular, „domnul țării Moldovei”, „*воевода и владелец земель Молдавских*” (voievod și domn al țării Moldovei). În toate cazurile, avem în scrisoarea originală expresia la plural, *țărilor Moldovei*, dar, din motive de neînțeles, traducătorii au tradus sintagma dată la singular⁴⁵.

³⁸ *Исторические связи*, III, с.16-17.

³⁹ *Исторические связи*, III, с.64.

⁴⁰ *Исторические связи*, III, с.64.

⁴¹ *Исторические связи*, III, с.67-68.

⁴² *Исторические связи*, III, с.68-69.

⁴³ *Исторические связи*, III, с.68-69.

⁴⁴ *Исторические связи*, III, с.69-70.

⁴⁵ *Исторические связи*, III, с.73-74.

În scrisoarea țarilor Ioan și Petru Aleceevici din 30 ianuarie 1683, adresată aceluiași domn Gheorghe Duca, el este numit voievod și domn al „*Молдавские земли*”, deci iarăși la plural, *țările Moldovei*, dar solii ruși urmau să treacă prin „*Молдавскую землю*”⁴⁶, adică, în acest caz, la singular, *țara Moldovei*.

Pe 1 ianuarie 1684 reprezentanții clerului și boierilor, și, de asemenea, „*все обыватели Молдавския земли, святители, бояры, и все купно всякого возраста и сана*”(toți *locuitorii* țării Moldovei, arhierii, boieri și *sate*⁴⁷(?) împreună de orice vârstă și stare) se adresau țarilor Ioan și Petru Alexeevici și solicitau ajutor militar în vederea eliberării țării lor de sub turci. Așa dar, termenul *обыватели* este tradus prin *locuitori*. Este de semnalat că Ilie Corfus⁴⁸ a tradus același termen din documentele în limba slavonă sau poloneză, prin *cetățeni*⁴⁹, uneori cu specificarea, că este vorba de boieri. În rest, în actul dat, scaunul este „*moldovenesc*”(престолу молдавскому), mitropolitul și domnul sunt ai Moldovei⁵⁰.

Pe 23 noiembrie 1688 mitropolitul Dosoftei se adresa cu o scrisoare(original în limba slavonă) țarilor Ioan și Petru Aleceevici cu rugămintea de a i se acorda ajutor material și, pentru desemnarea țării sale, a utilizat termenul „*Молдови*”⁵¹. Ceva mai târziu, pe 10 noiembrie 1690, Constantin Cantemir se adresa țarilor cu propunerea serviciilor sale în relațiile Rusiei cu Turcia, scrisoare în care capitala este a noastră, „*молдавской*”, domnul este al „*Земли Молдавской*”, dar diecii de la Departamentul solilor au notat că scrisoarea este de la „*волошского господаря Константина воеводы*”⁵². Cu alte cuvinte, ei substituie termenul de „*молдавской*” prin cel de „*волошского*”. Este de remarcat, că nici într-un caz dintre asemenea substituirii, întâlnite frecvent, sursele documentare nu au fixat vreun „protest”, vreo nemulțumire din partea moldovenească.

De un interes deosebit este și traducerea de pe o scrisoare din limba greacă, scrisă de Gheorghe Castriot și tradusă la Departamentul solilor pe 16 septembrie 1697. În traducerea respectivă, Țara Românească apare sub forma „*Унгровлахийской земли*”, „*Унгравлахийское*”, „*Унгравлахий*”, Țara Moldovei sub forma „*Малд[о]влахийское*”, iar scaunul țării este „*престол малдавлахийской*”⁵³. În anul următor, 1698, hatmanul Ivan Stepanovici Mazepa scria despre „*земли, Мутянская и Волоская*”, despre faptul că Gheorghe Castriot i-ar fi spus lui că locuitorii acestor două țări vor să fie ținuți de țar în aceleași libertăți și drepturi în care se află „*войско Запорожское и малороссийский народ*”(oastea Zaporojeană și poporul malorus)⁵⁴. Alte acte din perioada anilor 1709-1710, de asemenea, desemnează Țara Moldovei cu termenul

⁴⁶ *Исторические связи*, III, с.75-76.

⁴⁷ Termenul *sate* nu este prezent în textul rusesc al scrisorii date.

⁴⁸ Ilie Corfus, *Documente privitoare la istoria României culese din arhivele polone. Secolul al XVII-lea*, București, Editura Academiei RSR, 1983, p. 29, 87. Editorii volumului *Исторические связи*, I, au tradus mărturiile solilor moldoveni din anul 1600 făcute în Polonia. În limba poloneză apare fraza „*obywateliow ziemie Moldawskiej*”, frază tradusă „*Locuitorilor țării Moldovei*”(*Исторические связи*, I, с.239-242).

⁴⁹ Este interesant de semnalat că și la Departamentul solilor termenul *cetățeni* era cunoscut la începutul secolului al XVIII-lea. Este vorba de traducerea de către diecii Departamentului din limba latină în limba rusă a *Memoriului* lui Dimitrie Cantemir către țarul Petru I din 28 iulie 1711 în care el solicita drepturi și privilegii pentru locuitorii care au mers cu el în Rusia. Acestea, conform art. 6 al *Memoriului* erau „*Князь, бояря и протчия под протекциею княжесиею прибывающие*”(Domnul, boierii și alții, care se află sub protecția domnului), iar în art. 7 sunt menționați „*Граждания, мужики и селяня, которые по милости Его Царского Величества князю даютца*”(Cetățeni, țărani și săteni, care din mila măriei sale țarului, se dau domnului). Documentul este publicat în: *Цвиркун В.И. Эпистолярное наследие Димитрия Кантемира. Жизнь и судьба в письмах и бумагах*, Chișinău, Editura Știința, 2008, с. 118). Din acest fragment reiese că în conceptul diecilor, și probabil nu numai, de la Departamentul solilor, cetățeni erau țărani și sătenii.

⁵⁰ *Исторические связи*, III, с.77-79.

⁵¹ *Исторические связи*, III, с.99.

⁵² *Исторические связи*, III, с.110-111.

⁵³ *Исторические связи*, III, с.114-121.

⁵⁴ *Исторические связи*, III, с.355.

„Волоская(Волошская) земля”⁵⁵.

Este de amintit aici și faimoasa „*Diplomă și puncte*” semnată la Luțk de Petru I și contele Golovkin pe 13 aprilie 1711, act care niciodată nu amintește numele Țara Moldovei, de 9 ori numai „Волоскую землю”, iar domnul este „волоский господарь”⁵⁶.

În încheiere la material documentar examinat mai sus putem afirma că din el reiese limpede că în perioada de timp indicată, atât sursele de origine rusească, cât și cele de origine greacă și moldovenească trimise în capitala Rusiei și traduse de diecii de la Departamentul solilor, întotdeauna au conștientizat faptul că Țara Moldovei este în același timp *Волоская Земля*, *Молдовлахии Молдовалахии*, și *Молдоволоские земли*, cu alte cuvinte, că este o țară românească. Suveranii și demnitarii din Rusia, fețele bisericești din Orientul Ortodox supus dominației otomane, dar și din Moldova, utilizau aceste denumiri până la începutul secolului al XVIII-lea inclusiv, ceea ce atestă limpede că sintagma Țara Moldovei nu intrase definitiv în vocabularul politic al timpului, celelalte denumiri prezentate mai sus indică la esența românească a statului estcarpatic, esență similară cu statul de la sud de Carpați. De asemenea, este de remarcat faptul că sursele documentare ne semnalează nici un „protest” față de utilizarea termenilor nominalizați pentru desemnarea Țării Moldovei.

Materialul documentar din perioada respectivă, permite și elucidarea problemei privind termenii cu care erau numiți locuitorii din Țara Moldovei. În raportul solului rus K.G.Zabolotski din anul 1493 se relatează despre relațiile moldo-polone, unul dintre locuitorii Moldovei este apreciat „волошанин”, tradus prin *moldovean*⁵⁷. Surse polone și teutonice îl desemnează pe domnul Moldovei Ștefan cel Mare cu termenul *valah*. Spre exemplu, *Valah* era numit Ștefan cel Mare în cronica lui Liborius Naccers, cronicarul Ordinului Teutonic, care, în anul 1497 a trecut prin locurile unde s-a desfășurat răscoala lui Muha⁵⁸. În noiembrie 1502 decanul de la Cracovia Kjițki informa seimul polon(materialul este în limba latină) despre incursiunea *valahului* (*Walacho*, *Walachi*, *Walachum*), tradus de editori prin „*moldoveanul*”, termen ce semnifică domnul Moldovei, și turcilor în Poldolia⁵⁹. Evident, această traducere nu este adecvată. Nobilii poloni, referindu-se la domnul Moldovei, îl considerau de neam *valah*, adică român, dar nu moldovean.

Într-o relatare în limba italiană despre bătălia de la Mirăslău din septembrie 1600, Mihai Viteazul, de asemenea, apare drept „*Valahul*”, iar în oastea generalului austriac Gheorghe Basta, printre alți luptători erau și „*Valacchi*, *Cosachi*, *Ratiani* et *Serviani*”, tradus „*români*, *cazaci*, *sârbi*”⁶⁰. Așa dar, sintagma „*Ratiani*⁶¹ et *Serviani*” este tradusă corect „*sârbi*”⁶², fiindcă acești doi termeni reflectă două regionalisme, două entități politice existente în evul mediu, Rașka și Servia și, la

⁵⁵ *Исторические связи*, III, c.305,307,309, 315, 318.

⁵⁶ *Исторические связи*, III, c.323-327.

⁵⁷ *Исторические связи*, I, c.70.

⁵⁸ *Исторические связи*, I, c.296.

⁵⁹ *Исторические связи*, I, c.87.

⁶⁰ *Исторические связи*, I, c.246-256.

⁶¹ Ei apar în sursele istorice în limba latină și cu termenul *Raczis*, tradus în limba rusă *рачей*, iar în limba română *sârbi*. Editorii materialului respectiv bănuiesc că este vorba anume de sârbi(*Исторические связи*, I, c.87-89, 305).

⁶² Vedem aici o similitudine cu textul redactat de un geograf anonim toscan din prima jumătate a secolului al XIV-lea pus în circuitul științific de P.Gautier Dalche în 1994. Precizarea în sursa dată că în fruntea Hoardei de Aur se afla hanul Ozbag a permis specialiștilor delimitarea segmentului cronologic când a fost redactat textul anonimului toscan: anii 1313 – 1342, timpul când a domnit numitul han tătar. Referindu-se la situația etnică din Ungaria, anonimul geograf toscan afirma că în afara ungarilor creștini mai locuiesc „*Rumeni e i Valacchi*” („românii și valahii”). Specialiștii români care au examinat textul dat au precizat că anonimul geograf „nu a conștientizat că în această a doua frază colporta doi termeni strict echivalenți și că se referea de fapt la un singur popor și nu la două”. Oricum, este prima mărturie clară, oferită tot de o sursă străină, asupra etnonimului cu care se autoidentifică populația băștinașă romanizată din Ungaria și evident, din stânga Dunării: *români*. (Victor Spinei, *Românii și marea invazie mongolă în lucrările cronicarilor florentini din prima jumătate a secolului al XIV-lea*, în: Închinare lui Petre Ș. Năsturel la 80 de ani. Volum îngrijit de Ionel Cădea, Paul Cernovodeanu și Gheorghe Lazăr(Extras), Brăila, 2003, p.189-203).

nivelul informațiilor actuale, nu două popoare diferite⁶³.

Așa dar, concluzia care se impune este că și Ștefan cel Mare, și Mihai Viteazul, erau *valahi*⁶⁴, români, adică de aceeași *natione*⁶⁵, indiferent de faptul că au locuit în două state diferite, Moldova și Țara Românească.

Într-un *Extras* din însemnarea diecilor de la Departamentul de Razread din anul 1631, despre plata simbriei lui Bogdan, feciorul lui Petru Șchiopul, care a sosit în Rusia, Moldova este amintită „*Молдавскую землю*”, dar și la plural, „*Молдавские земли*”, iar locuitorii țării sunt numiți „*молдавскими людьми*”, „*молдавцы*” și „*волошане*”⁶⁶. Așa dar, alături de termenii *moldoveni*, care specifică apartenența la Țara Moldovei, este utilizat și termenul „*волошане*”, care indică apartenența etnică a moldovenilor la comunitatea românească, dar tradus de editori tot *moldoveni*.

Este important de atenționat și asupra faptului că sursele documentare denotă faptul că în prima jumătate a secolului al XVII-lea, reprezentanții diferitor etnii, care nimeriseră în situații excepționale și-au păstrat o conștiință națională și confesională bine conturată. În actele din perioada respectivă este utilizat în mai multe cazuri termenul „noucreștinat” (*новокрещен*) și sunt date despre prezența la Patriarhia rusă pentru a fi creștinați și a primi „leafă”, pentru acceptarea săvârșirii acestui ritual religios, grecilor (*грекам*), românilor (*волохам*), sârbilor (*сербам*) și bulgarilor (*болгарам*). Pentru anul 1619 este amintit că a fost „noucreștinat” (*новокрещен*) românul (*волошенин*) Sava Bahmat, care era rotmistru și sosise în Rusia încă din 1616. În anul următor, 1620, a fost din nou creștinat românul (*волошенин*) Nichita Ivanov, care a primit pentru aceasta 6 ruble și un postav⁶⁷.

În anii următori, 1629, 1630, 1635, 1636, alături de greci, sârbi etc., au fost creștinați și români (*волошане*). Este important de subliniat cazul că unul dintre acești români (*волошане*), Ivan Petrov, preciza că tatăl său, Sava Petrov, este o persoană apropiată de domnul muntean⁶⁸. Cu alte cuvinte, conform acestor acte și locuitorii Munteniei erau desemnați în sursele documentare de la Moscova cu același termen cu care erau desemnați și cei din Moldova - români (*волошане*). Dar, pentru desemnarea acestora, în sursele rusești se întâlnește și termenul vlah (*влах*). Drept exemplu poate fi invocată relatarea lui Manuil, un vlah (*влах*), în opinia T.A. Oparina, deja rusificat, care avea și un nume rusesc, Lukian Romanov. Dar desigur apare întrebarea de ce se consideră că numele de familie Romanov este rusesc? Oare chiar s-a gândit acest vlah, Manuil, să-și i-a numele de familie a dinastiri domnitoare în Rusia? *Romanov*, foarte bine poate fi de la *român*, prin aceasta numitul Manuil Românul (*vlahul*) și-a păstrat adevărata sa identitate etnică. El informa că patria lui este în

⁶³ Aceasta ar fi și explicația pentru sintagma „*Ungari et Transilvani*”, tradus „unguri și transilvăneni” (*Исторические связи*, I, c. 247-256). În realitate nu este vorba de două popoare, ci de unul singur, ungurii din Transilvania.

⁶⁴ Singur Ștefan cel Mare a desemnat locuitorii țării sale cu termenul *волохове*. Este vorba de actul din 8 februarie 1470 prin care domnul Moldovei elibera pe robul domnesc, tătarul Oană, care fugise în Polonia și familia acestuia, permițându-i revenirea în țară unde să trăiască „slobod și în bunăvoie și fără nici o nevoie, așa cum stau și trăiesc în țara noastră toți românii (*волохове*) după legea lor românească (*волоскымь законом*)”. În același timp, boierii țării sunt „boierii noștri moldoveni” (*Documenta Romaniae Historica, A, Moldova*, volumul II, 1449-1486, Volum întocmit de Leon Șimanschi în colaborare cu Georgeta Ignat și Dumitru Agache, București, Editura Academiei RSR, 1976, p. 239-240). Așa dar, Ștefan cel Mare nu a desemnat majoritatea absolută a populației țării cu termenul *moldoveni*, semn că ei nu se numeau așa, dar nici legea, obiceiul după care ei se conduceau, nu a fost numit „*legea moldovenească*”, fiindcă o asemenea lege nu exista.

⁶⁵ În cancelariile țărilor române termenul *natione* era cunoscut încă din secolul al XIV-lea. Un document foarte interesant în acest sens este actul din 1369 emis de domnul Țării Românești Vladislav I. Actul este scris în limba latină, se referă la catolicii de aici, dar este adresat și „*țuturor credincioșilor*” domnului, „*de orice neam (națiune-I.E.) sau limbă ar fi*” (*cuiuscunque nationis seu idiomatis*). A se vedea actul publicat în: *Documenta Romaniae Historica, B, Țara Românească*, I, (1247-1500), ed. Panaitescu P.P. și Mioc D., București, Editura Academiei RSR, 1966, p.12.

⁶⁶ *Исторические связи*, I, c.280-281.

⁶⁷ T.A. Oparina, «*Исправление веры греков*» в Русской Церкви первой половины XVII в. [история русской Церкви] <http://www.portal-credo.ru/site/?act=lib&id=1426>

⁶⁸ T.A. Oparina, «*Исправление веры греков*» в Русской Церкви первой половины XVII в. [история русской Церкви] <http://www.portal-credo.ru/site/?act=lib&id=1426>

Țara Românească(в *Волоской земли*), în orașul București și că provine dintr-o familie de creștini, tatăl și mama lui erau creștini. În continuare el povestea că fiind copil a fost luat în prizonierat de tătarii din Crimeea, care apoi l-au vândut tătarilor din hoarda Nohai. De aici a fugit la cazacii zaporojeni, unde a stat nouă ani de zile, apoi următorii 19 ani a slujit în calitate de traducător la cazacii de pe Terek. În tot acest timp, a declarat el, a încălcat de nenumărate ori normele ortodoxiei, de aceea a și fost creștinat din nou, dar, sublinia că, în tot acest timp, a ținut în taină credința creștină. După cum am văzut, acest Manuil și-a păstrat nu numai credința, ci și conștiința națională, că aparține la o comunitate etnică bine distinctă, chiar dacă în opinia T.A.Oparina era rusificat– el s-a declarat vlah(влах)⁶⁹.

Informațiile de mai jos ar indica la faptul că unii dintre acești amintiți „noucreștinați”, acceptaseră anterior islamul și deveniseră musulmani, dar, cu toate acestea, nu-și pierduseră nici amintirea că fuseseră creștini și nici conștiința națională. În cazul de față este vorba de unii români(„волошане”) și greci, care, în anumite condiții, au acceptat islamul, deci, erau musulmani și își exercitau serviciul militar în calitate de ieniceri la cetatea Azov. După ocuparea cetății de către cazaci la 1637, românii și grecii au trecut de partea acestora, iar după predarea cetății la 1642 turcilor, au acceptat supușenia Rusiei, sursele documentare amintindu-i pe câțiva greci și două persoane, Stepan Sidorov și Marco Fiodorov, care s-au declarat români(волошане). Ei urmau să fie „îndreptați în credință”⁷⁰.

Ceea ce interesează în mod deosebit în cazul de față, este că toți aceștea și-au păstrat și conștiința religioasă, creștin-ortodoxă, dar și cea națională: unii s-au declarat greci, sârbi, bulgari, alții români (волошане). Și este și mai important faptul că T.A.Oparina, care a studiat sursele respective de arhivă, a ajuns la concluzia obiectivă, anume că prin termenul „волошане”, adică români, trebuie de înțeles reprezentanții Principatelor Dunărene și din Transilvania⁷¹. Este mai mult decât evident - autoarea din Rusia recunoaște unitatea etnică a locuitorilor din cele trei țări românești, toți ei fiind desemnați cu termenul „волошане”, ceea ce semnifică că toți ei erau români, în pofida faptului că proveneau din trei state diferite.

În timpul domniei lui Vasile Lupu și a altor domni care au urmat după el, pentru desemnarea locuitorilor Țării Moldovei continuă să fie întrebuițat termenul „волошенин”, „волохи”⁷², dar avem utilizată și sintagma „молдавские посланники”⁷³. În februarie 1654 Arsenie Suhanov informa țarul că a fost „у молдавского у Стефана воеводы”⁷⁴. În martie același an, în interogatoriul mitropolitului sârb Arsenie la Moscova acesta indica la componența eterogenă a oștirii lui Gheorghe Ștefan, care era alcătuită din „гречан, и мутьян, и волохов, и сербян, и немец, и поляков с 3000 человек конных и пеших”(greci, și munteni, și volohi, și sârbi, și nemți, și polonezi circa 3 000 de oameni călări și pedestri), cu termenul волохов, fiind apreciați, cel mai probabil, oștenii din Moldova⁷⁵. Este remarcabil faptul că ei sunt numiți volohi, nu moldoveni.

Deosebit de interesantă apare scrisoarea arhimandritului grec Daniil din 4 noiembrie 1654 publicată relativ recent, prin care el îl informa pe țarul Alexei Mihailovici despre negocierile avute

⁶⁹ Т.А. Опарина, «Исправление веры греков» в Русской Церкви первой половины XVII в. [история русской Церкви] <http://www.portal-credo.ru/site/?act=lib&id=1426>

⁷⁰ Т.А. Опарина, «Исправление веры греков» в Русской Церкви первой половины XVII в. [история русской Церкви] <http://www.portal-credo.ru/site/?act=lib&id=1426>.

⁷¹ Т.А. Опарина, «Исправление веры греков» в Русской Церкви первой половины XVII в. [история русской Церкви] <http://www.portal-credo.ru/site/?act=lib&id=1426>.

⁷² Исторические связи, I, с.160,174, 240, 256, 334-335, 379.

⁷³ Исторические связи, I, с.273.

⁷⁴ Русская и украинская дипломатия в международных отношениях в Европе середины XVII в., Москва, Издательство Гуманитарий, 2007, с.511.

⁷⁵ Русская и украинская дипломатия в международных отношениях в Европе середины XVII в., Москва, Издательство Гуманитарий, 2007, с.510.

la Stokgolm cu regele Karol al X-lea Gustav(1654-1660). Referindu-se la dorința regelui suedez de a deveni și rege al Poloniei, Daniil declara că la sfătuit pe rege să i-a Polonia cu forța armelor, să nu aștepte aceasta bunăvoință de la poloni care „*mai întâi au alergat în Oraș (Constantinopol-V.Tch.), la tătari, la unguri, la moldovalahi*” („*А вначале побежали в Город(Константинополь-В.Ч.), к татарам, к венграм, к молдвалахам(Влахομπογδάνουζ)*”)⁷⁶. Așa dar, termenul grecesc *Βλαχομπογδάνουζ (Vlahobogdani)* a fost interpretat de Vera Cențova, editoarea acestui document, prin termenul *молдвалахам*.

În realitate, subliniez acest fapt, este vorba despre *vlahobogdani*. Nu este clar de ce termenul grecesc *Βλαχομπογδάνουζ* a fost tradus *молдвалахам*, deoarece termenul *Μολδοβί(α)ζ*, care semnifică *Moldova*, în textul dat lipsește, dar îl avem fixat în alte două acte din august 1655 în limba greacă al patriarhului de Ierusalim, Paisie⁷⁷. Termenul *vlahobogdani* din textul dat, se pare că poate fi atribuit doar locuitorilor Moldovei, nu și a celor din Țara Românească. Pentru a clarifica lucrurile, m-am adresat doamnei Vera Cențova, care mi-a răspuns cu bunăvoință care o caracterizează, pentru care fapt îi multumesc și pe această cale, că referitor la acei *vlahobogdani* din scrisoarea lui Daniil Grec, este posibil că el i-a avut în vedere pe *români* în general, adică și din Moldova, și din Țara Românească⁷⁸.

În ce mă privește, nu cred că este vorba de *влахобогданы* în sensul de *români* în general, ca locuitori ai Moldovei și Țării Românești. Mai degrabă este vorba de *влахобогданы* în sensul de români din Moldova, sau cum apar ei în alte documente, *moldovalahi*.

În martie 1657 grecul Dmitrie Ostafiev relatează la Moscova despre teama turcilor de posibila unire a „*черкасы и венгры, и волохи, и мутьяне*” pentru a merge împotriva lor⁷⁹. În cazul de față, *черкасы*, nu sunt alții decât cazacii zaporozjeni, pentru locuitorii Moldovei nu este utilizat termenul *moldovean*, ci *voloh* ceea ce semnifică *român*, iar pentru locuitorii Munteniei termenul *мутьяне*, termen, care, desigur, nu înseamnă existența unei asemenea *natio*, ci specifică apartenența la statul Muntenia.

Sursele rusești mai au o particularitate în aprecierea locuitorilor. Locuitorii din Moldova sunt apreciați, dacă sunt din Iași, „*людей яских*”⁸⁰, dacă în general din Moldova, cu termenul *волошенин*, cum avem în cazul lui Vasca Ivanov care în martie 1679 se adresa țarului Fiodor Alexeievici să fie angajat în serviciul Rusiei, „*волошенин Васька Иванов*”, în cazul dat, *волошенин* fiind tradus prin *moldoveanul*⁸¹.

Din 12 iulie 1679 dispunem de porunca(original în limba slavonă) dată la Departamentul de *Razread* de la Departamentul *Bolșoi Prihod*⁸² referitoare la reglementarea încasării vamei de la negustori: „*з гречан, с волохов и с мутьян*”, „*волошан*”⁸³, termenul *волохов, волошан*, fiind

⁷⁶ *Русская и украинская дипломатия в международных отношениях в Европе середины XVII в.*, Москва, Издательство Гуманитарий, 2007, с.514.

⁷⁷ *Русская и украинская дипломатия в международных отношениях в Европе середины XVII в.*, Москва, Издательство Гуманитарий, 2007, с.520-521, 524.

⁷⁸ Iată răspunsul doamnei Vera Cențova: „*А те "влахобогданы", про которых Вы пишете, это из грамоты Даниила Грека - ничего не могу Вам сказать точного, думаю, что он имел в виду "румын", т.е. и Молдавию, и Валахию вместе*”. La întrebarea mea, „*Если я Вас правильно понял, Βλαχομπογδάνουζ, буквально, это влахобогданы. И тогда Μπογδανεί(αυ) из документа от 18 февраля 1658 года(Русская и украинская дипломатия в международных отношениях в Европе середины XVII в. Москва, Издательство Гуманитарий, 2007, с. 536), которого Вы перевели Молдавия, в буквальном переводе - Богдания?*”, dânsa mi-a răspuns: „*да, думаю так*”.

⁷⁹ *Русская и украинская дипломатия в международных отношениях в Европе середины XVII в.*, Москва, Издательство Гуманитарий, 2007, с.531.

⁸⁰ *Исторические связи*, III, с.41.

⁸¹ *Исторические связи*, III, с.43.

⁸² Termenii *Razread* și *Bolșoi Prihod* în sensul utilizați aici, anume de *Departamente*, practic, sunt intraductibili.

⁸³ *Исторические связи*, III, с.55-56.

tradus *moldoveni*⁸⁴. Și tot în anul 1679, Ioan Belevici, solul domnului Moldovei la Moscova, întorcându-se în Moldova, a trecut prin Baturin, centrul de reședință al hatmanilor aflați în supușenie rusă. Hatmanul Ivan Samoilovici i-a dat călăuză pe cazacul L.Savițki, care, revenind înapoi a declarat că toți creștinii „*волохи, и мултяне, и поляки*”, așteptă ajutorul țarului⁸⁵. În salvconductul țarului Fiodor Alexeevici din 11 martie 1680 mai multe persoane, un negustor, Ivan Ivanov și două slugi, Vasilii și Ivan, erau apreciați drept „*волошанин*”, „*волошан*”, tremeni traduși *moldovean* și, respectiv, *moldoveni*⁸⁶.

Pe 23 octombrie 1680 țarul Fiodor Alexeevici se adresa domnului Moldovei „*Дуке, воеводе и владелью Молдавские земли*”, frază pe care o utilizează de două ori, în care îl anunță că a trimis cu solul său, cu „*волошанином же с Павлом Ясовым*”, tradus *moldoveanul*, icoanele solicitate⁸⁷. Așa dar, într-un singur document, se întrebuița termenul *Moldova* pentru desemnarea țării unde era domn Duca vodă, dar pentru desemnarea locuitorului Pavel Iasov, utiliza termenul *волошанин*.

În martie 1684 Mitropolitul Moldovei Dosoftei, trimis de domnul Moldovei la Moscova pentru a solicita ajutorul militar al țarului în lupta împotriva turcilor, în martie 1684 era la Kiev unde a fost oprit și întors înapoi, declara că a fost trimis de domnul „*волоской*” și de către toți „*волоскими жителями*”⁸⁸.

În anul 1687 „*волошения и черкасы*” (*moldoveni și cercași*, sub ultimii trebuie să-i subînțelegem pe cazacii zaporojeni) din dreapta Niprului rugau autoritățile țariste din Kiev să fie primiți sub oblăduirea țarului și să li se permită așezarea în târgul pustiu Belogorodna⁸⁹.

Așa dar, sursele documentare din a doua jumătate a secolului al XVII-lea atestă clar că în majoritatea cazurilor, locuitorii Moldovei sunt desemnați cu termenul *volohi*, avem mai rar utilizat termenul *moldoveni*, dar și utilizarea concomitentă a termenilor, *volohi* și *moldoveni*.

De o importanță deosebită în problema dată este interogatoriul arhimandritului Isaia din 13 Octombrie 1688 venit de la patriarhul Constantinopolului Iacov (1679-1682, 1685-1686, 1687-1688), care amintește și de locuitorii altor țări, „*и все сербы, и болгары, и волохи, и мултяне*” („și toți sârbii, și bulgarii și moldovenii și muntenii”). Arhimandritul Isaia a afirmat că și turcii, care locuiesc printre creștini, s-ar supune mai degrabă țarului decât „*немцем*” (*nemților*), adică Imperiului Habsburgilor, fiindcă „*тоți(acești turci, care locuiesc printre creștini-I.E.), sunt născuți de la sârbi și bulgari și de la alte popoare grecești*”⁹⁰, prin ultima sintagmă, înțelegându-se de fapt popoarele care împărtășesc *religia ortodoxă de rit grecesc*, dar nu apartenența etnică. În continuare, Țara Românească apare ca „*Мултянская земля*”, iar domnul este „*мултянский*”. Important este și faptul că arhimandritul Isaia indică la existența în „*Седмиградской земле*”, a multor „*oameni de credința cea dreaptă grecească*”, fără să precizeze apartenența etnică a acestora, subliniind doar că ei sunt asupriți de papistași. Nu trezește nici o îndoială faptul că numitul arhimandrit i-a avut în vedere pe românii din Transilvania.

În relatarea dată apare și termenul „*седмиградчане*”, tradus *transilvăneni*, dar ei, după cum reiese din contextul documentului, sunt alții decât acei „*oameni de credința cea dreaptă grecească*”, „*transilvănenii*” sunt acei care dețin puterea politică, fiindcă ei, în anul precedent (1687) au prins un sol al domnului muntean Șerban Cantacuzino(1678-1688), pe care l-au chinuit, i-au luat scrisorile adresate țarului și le-au trimis la Poartă marelui vizir⁹¹. În același sens apare

⁸⁴ *Исторические связи*, III, c.56-57.

⁸⁵ *Исторические связи*, III, c.345.

⁸⁶ *Исторические связи*, III, c.65-66.

⁸⁷ *Исторические связи*, III, c.69-70.

⁸⁸ *Исторические связи*, III, c.352.

⁸⁹ *Исторические связи*, III, c.80.

⁹⁰ Prin actul din 16 septembrie 1697, cu sintagma „*неамури grecești*”, mai sunt numiți *sârbii, bulgarii, macedonienii, ardăuții*(*Исторические связи*, III, c.117.)

⁹¹ *Исторические связи*, III, c.85-93.

termenul *седмиградци*, tradus *transilvăneni*, cu care sunt desemnați oștenii lui Rakoczy în scrisoarea lui Constantin Brâncoveanu către F.A.Golovin din 30 ianuarie 1706⁹².

De un interes deosebit este și traducerea de pe o scrisoare din limba greacă, scrisă de Gheorghe Castriot și tradusă la Departamentul solilor pe 16 septembrie 1697. În traducerea rusească, boierii sunt desemnați cu termenul „*бояре молдавлахийские*”, tradus prin termenul „*moldovlahi*”⁹³.

Într-o altă scrisoare a aceluiași Gheorghe Castriot din 10 septembrie 1698, scrisă de asemenea în limba greacă, în traducerea rusească a acesteia, Moldova este amintită cu sintagma „*Молдавскую землю*”, orașul Iași este „*города Яс молдавского*”, Constantin Turculeț este starostele de Cernăuți și conducătorul militar al „*волоских и русских мест*” (*părților moldovenești și rusești*), locuitorii Moldovei sunt numiți „*волохи*”, cei din Țara Românească „*мултян*”, iar statele „*господарств ... унговлахийских и молдавских*”⁹⁴.

Într-un *Extras* din 1699, referitor la misiunea lui Sava Constantinov, curierul lui Antioh Cantemir trimis de domn la Moscova, domnul este „*волоского владетеля*”, curierul este „*волоского гонца*”, boierii sunt „*волоские бояре*”, iar țara Moldovei este „*Волоская*”. În același timp, țarul trimitea o scrisoare adresată hatmanului Ivan Stepanovici Mazepa în care era anunțat că curierului *voloh* i se permite plecarea în țara sa, iar hatmanului i se poruncește să trimită de la numele său în acele țări, un om credincios care să anunțe domnul dedspre faptul că țarul a primit milostiv propunerea de supușenie și ca pe viitor el, domnul, consilierii săi și cu „*всем народом молдавлахийского* (tradus „*poporul moldovalah*”) *своего*(a domnului-I.E.) *владения*”(cu sfătuitoarii săi și cu tot poporul moldovalah)⁹⁵. Așa dar, domnul, boierii și țara sunt *волоские*, iar poporul din țara *Волоская*, este *moldovalah*, adică se semnalează atât identitatea etnică, *natio*, care era *valahi*, dar și apartenența statală(*moldo*) a majorității locuitorilor țării. Este oare întâmplătoare o asemenea apreciere? Cred că domnul conștientiza identitatea etnică românească a locuitorilor Moldovei. În același document Țara Românească este desemnată cu termenul Muntenia, fără să fie precizat numele poporului, utilizându-se doar fraza generală „a întregului popor de acolo”, „neamul său(a domnului muntean-I.E.) de creștini pravoslavnici care trăiesc acolo”, care trebuia încredințat de atitudinea milostivă a țarului față de cerința de a intra în supușenia rusă⁹⁶.

Într-un alt *Extras* din mai 1700 privind poruncile țarului referitoare la eventualele sosiri la Moscova a diferitor fețe bisericești din Orientul ortodox și de asemenea, „*греков, царегородцев, и македонян, и волохов, и мултян и иных земель тамошних стран торговых людей*”(grecii, țarigrădenii, macedonenii, *moldovenii*, și muntenii și negustorii sosiți din alte țări de prin părțile acelea). Observăm că în sursa respectivă accentul se face pe țară, pe locul de proveniență, ori, „*țarigrădenii*” nicidecum nu constituiau un popor, ci erau locuitorii Țarigradului, adică a Istanbulului. În același document, Moldova este desemnată cu termenul „*Волоская*”⁹⁷.

Formidabil pentru subiectul examinat aici este *Extrasul* de la cumpăna anilor 1700-1701 referitor la sosirea la Moscova a grecului Panaiot din Rodos în calitate de rezident al domnului muntean Constantin Brâncoveanu. Pentru întreținerea acestuia i s-au dat bunuri, mâncare și băutură, ca și altor „*волоских посланцов*”, tradus de Valeria Costăchel „*solii(trimișii) Țării Românești*”, care anterior au fost la Moscova, domnul este „*мултянский*”⁹⁸. Corect ar fi fost să se traducă *solii români*, dar fără îndoială, o asemenea traducere nu ar fi fost acceptată de partea sovietică, pentru care termenul *волоских* se traducea numai *moldoveni*.

⁹² *Исторические связи*, III, c.225.

⁹³ *Исторические связи*, III, c.114-121.

⁹⁴ *Исторические связи*, III, c.124-126.

⁹⁵ *Исторические связи*, III, c.132-137.

⁹⁶ *Исторические связи*, III, c. 138.

⁹⁷ *Исторические связи*, III, c.141-145.

⁹⁸ *Исторические связи*, III, c.154-155.

Deosebit de important pentru acest subiect este și scrisoarea lui David Corbea din decembrie 1702 în care el expunea scopurile misiunii sale în Rusia. La Departamentul solilor s-a păstrat și este publicată traducerea de pe „*волоского письма*” (scrisoare românească) pe care a prezentat-o „*мултянский посланник*” (solul muntean). În scrisoarea dată sunt enumerate mai multe etnii, cum ar fi: „*греков, и сербов, болгаров, арбанасов, волохов, также и седмиградских волохов*”. Evident, sub *волохов* înțelegem locuitorii Moldovei, sub *седмиградских волохов*, menționați în scrisoare de două ori⁹⁹, îi înțelegem pe *românii* din Transilvania, după cum s-a arătat și mai sus, se cunoaște cu exactitate că anume ei se întitulau *români*. Așa dar, în mod explicit este subliniată unitatea etnică a locuitorilor băștinași din Moldova și Transilvania, locuitorii sunt desemnați cu același termen, *волохов*. Nu s-a păstrat scrisoarea amintită în limba originalului, „*волоского письма*”, și nu știm care a fost termenul românesc utilizat în scrisoare pentru desemnarea românilor din Transilvania, redat în rusește prin sintagma *седмиградских волохов*, dar, fără îndoială, și termenul din original fixa această *identitate etnică* a locuitorilor din cele două țări. Tot aici avem și informația despre faptul că „*волошанин*” Constantin Turculeț, care acum slujește în Polonia, este gata „*со всеми волохами*” (cu toți românii), „*сă-și verse sângele pentru credința pravoslavnică*”¹⁰⁰.

Prezintă interes și materialul din 25 iulie 1703, „interogatoriul” lui Mihailo Ivanov, fiul lui Barbalat, apreciat drept „*волошанин*”, dar cu specificarea că este trimis din Țara Românească (*Мултянскою землю*). Acest Mihailo Ivanov este apreciat de către editori „*валаишкий посланец*” (trimisul muntean)¹⁰¹. Așa dar, și în acest caz avem substituirea de către editori a termenului „*волошанин*” cu termenul „*валаишкий*”, ori, în conceptul istoriografiei sovietice, locuitorul din Muntenia nicidecum nu putea fi „*волошанин*”, ci numai *valah*.

Cine erau acei *волошане* amintiți în sursele rusești, etnicii români sau toți acei care veneau din Moldova în Rusia? Într-un *Extras* din 15 aprilie 1706 se indică că la Moscova locuiau „*греков и мултян и волохов*”, în total 40 de persoane. Unul dintre ei, Vasile Mihailov era „*родом Волоской земли города Яс*”, altul „*родом Молдавской земли города Яс*”¹⁰². În lumina *Recensământului grecilor* efectuat la Moscova în ianuarie 1708, datele surselor istorice pot fi interpretate și în alt mod.

De o importanță deosebită pentru problema dată este *Recensământul grecilor* din Moscova, păstrat în original, efectuat în ianuarie 1708. Conform ordinului țarului se cerea „*сă se facă înscrisul celor veniți și așezați la Moscova, precum și al fețelor bisericesti din Palestina și neguțători și greci de toate cinurile*”. În continuare, în actul dat se constată că „*din porunca marelui domnitor, în Departamentul solilor fețele bisericesti și grecii au fost înscrși*”.

Editorii acestui important document nu l-au publicat însă în întregime. Într-o notă din subsol ei explică că „*au fost omise datele despre toți străinii, cu excepția grecilor, valahilor și moldovenilor*”. *Recensământul* începe cu grecii care au venit la Moscova și sunt enumerați numai cu precizarea că sunt *волошанин* și *мултянец*, și finalizează cu datele statistice finale, conform cărora: „*În total fețe bisericesti și greci: Arhimandriți 2; Ieromonahi și călugări 9; Și greci ... Căpitan 1; Greci neguțători 22; Meșteșugari 31. În total greci, în afară de fețe bisericesti, 55 oameni*”. La aceștea se mai adaugă două persoane din Moldova, care nu s-au prezentat la *Recensământ*.

Așa dar, scopul *recensământului* a fost de a-i evidenția pe greci și concluzia finală se referă numai la greci. În fragmentul publicat însă, apar doar 14 persoane cu următoarele calificative: „*волошанин города Яс*”, „*волошанин*”, „*Волоской земли*”, „*волошанин Волоской земли*” - 8 persoane și, respectiv, cu calificativele „*мултянец*”, „*Мултянские земли*”, „*Мултянской земли*” - 6 persoane și, ce surprinde, *nici un grec*.

⁹⁹ *Исторические связи*, III, с.176, 181.

¹⁰⁰ *Исторические связи*, III, с.183, 190.

¹⁰¹ *Исторические связи*, III, с.411.

¹⁰² *Исторические связи*, III, с.231.

Examinarea fragmentului publicat, permite totuși să stabilim că în realitate, era vorba **numai despre greci**. O parte a fragmentului dat, conține informația integră, fără cele trei puncte de suspensie: „*Iar grecii care au venit pentru meșteșuguri și îndeletnicirea jocării și s-au înfățișat la Departamentul solilor: Vlas Vasilev moldovean („волошанин”)*”¹⁰³. Așa dar, *grecul* Vlas Vasilev este apreciat drept *волошанин*!!!

Concluzia care se cere din cele relatate mai sus, este, în opinia noastră, destul de limpede: aceste 14 persoane indicate în fragmentul publicat erau de *etnie greacă*, dar ei au fost desemnați fie cu termenii „*волошанин*” și „*мултянец*”, fie că sunt din *Волоской земли* sau din *Мултянской земли*, adică este vorba de **țara de unde au sosit ei**, Moldova sau Muntenia, termeni, care, nicidecum nu indică apartenența *etnică* a acestor persoane.

Așa dar, cu termenii respectivi, „*волошанин*” și „*мултянец*”, erau desemnați nu numai *băștinașii* din cele două state românești extracarpătice, ci și *grecii*, adică termenii respectivi, în cazul de față, nu indică apartenența *etnică*, ci indică statele de unde au sosit, adică apar în calitate de politonime și nu de etnonime.

Alte acte din anii 1708-1709 desemnează locuitorii din Moldova cu termenii „*волоша*”, „*волошанин*”, „*волошенин*”, „*волохов*”, „*волохом*”, „*валохов*”, iar țara „*Волоская земля*”¹⁰⁴.

Faimoasa „*Diplomă și puncte*” semnată de Petru I și contele Golovkin la Luțk pe 13 aprilie 1711 niciodată nu amintesc numele de moldoveni, ci de 5 ori numai „*народ волоской*”, boierii sunt „*волоских боярях*”, orașele sunt „*волоскими городами*”, supușii sunt „*княжества Волоского подданныя*”¹⁰⁵.

La 8 mai 1711 țarul se adresa cu un manifest către locuitorii „*Мунтянские и Волоские земли*” și, de asemenea, către alte popoare creștine „*яко же греков, сербов, славян, болгаров, албанезов и протчих*”, (*ca greci, sârbi, bulgari, sloveni, albaneji și altor*)¹⁰⁶ prin care îi chema la luptă împotriva otomanilor. Puțin probabil că în cazul de față este vorba de *sloveni* din îndepărtata *Slovenie*, la acel moment parte componentă a Imperiului Habsburgilor. În această situație, chemarea slovenilor, alături de celelalte popoare enumerate supuse turcilor, la luptă împotriva Imperiului Otoman era lipsită de sens.

Un interes deosebit în problema discutată aici prezintă și documentele ce țin de activitatea lui Dimitrie Cantemir în vara anului 1711 și ulterior în Rusia, publicate relativ recent în limba rusă, după fondurile de arhivă din Rusia și după publicații anterioare¹⁰⁷. Pe 16 iulie 1711, unul dintre comandanții ruși, G.H.Cernășiov se adresa țarului Petru I cu o depeșă în care Dimitrie Cantemir este numit domn „*волоцкий*”¹⁰⁸. În general, examinarea actelor publicate în acest volum atestă faptul că diecii din Departamentele din capitala Rusiei, utilizau doar acest termen, fie că este vorba de domn, țară sau popor¹⁰⁹.

Singur Dimitrie Cantemir, în cele două *Memorii* adresate lui Petru I pe 28 și 29 iulie 1711, în care solicita drepturi și privilegii celor plecați cu el în Rusia și indica datoriile domnului, numește țara sa doar „*княжество Волоское*”, iar locuitorii ei doar cu termenul „*волохов*”¹¹⁰. Pe 30-31

¹⁰³ Materialele *Recensământului* în: *Исторические связи*, III, c.272-276.

¹⁰⁴ *Исторические связи*, III, c.294, 298, 300, 305, 313, 317.

¹⁰⁵ *Исторические связи*, III, c.323-327.

¹⁰⁶ *Исторические связи*, III, c.331, 334.

¹⁰⁷ Цвиркун В.И. *Эпистолярное наследие Димитрия Кантемира. Жизнь и судьба в письмах и бумагах*, Chișinău, Editura Știința, 2008.

¹⁰⁸ Цвиркун В.И. *Эпистолярное наследие Димитрия Кантемира*, c. 116.

¹⁰⁹ Цвиркун В.И. *Эпистолярное наследие Димитрия Кантемира*, c. 234, 279, 283. O singură dată unul dintre dieci a utilizat sintagma „*молдавского господаря*” (c. 283).

¹¹⁰ Цвиркун В.И. *Эпистолярное наследие Димитрия Кантемира*, c. 117-118. Originalul a fost scris de către Dimitrie Cantemir în limba latină și nu este publicat, de aceea nu știm, care a fost termenul utilizat în textul latin de către el. Traducătorii din Rusia au utilizat termenii indicați.

august¹¹¹ 1711 Dimitrie Cantemir se adresa țarului cu un al treilea *Memoriu*, în care solicita determinarea statutului și situației sale și a celor plecați cu el din țară. Nemijlocit, în acest document nu avem nici unul dintre termenii care ne interesează în elucidarea subiectului dat, în schimb, după acest memoriu urmează un alt document care se referă la unii dintre cei refugiați cu Dimitrie Cantemir, care sunt „люди волоцкого народа”, sintagmă interpretată de Victor Țvircun, editorul documentelor respective, cu termenul moldoveni „молдаване”. În același document țara apare cu numele „Волоцкой земле”, iar domnul cu „господаря волоцкого”¹¹². În rezoluția lui Petru I din 1 august 1711, locuitorii apar cu termenul „волохов”, „народу волоцкому”, iar țara „Волоцкое княжество”¹¹³. Aceeași termeni sunt utilizați de Dimitrie Cantemir și în depeșa către F.M.Apraxin de la sfârșitul lunii noiembrie 1711¹¹⁴, în scrisoarea din 28 aprilie 1712 adresată Senatului¹¹⁵ și alte acte din acest ultim an și până în 1715¹¹⁶. Ulterior, în actele de până la 1717 termenii care ne interesează nu mai sunt amintiți, cu excepția unui act de la sfârșitul anului 1717 în care apar „волохе”¹¹⁷.

În acest context, apare neobișnuită scrisoarea lui Dimitrie Cantemir din ianuarie 1718 adresată lui Petru I în care propunea măsuri pentru eliberarea poporului și a țării sale care apar cu sintagmele „молдавский народ”, și „Молдавском княжестве”, mitropolitul și domnul cu sintagmele „митрополит молдавский” și „князь молдавский”¹¹⁸. Nedumerirea este cu atât mai mare fiindcă Dimitrie Cantemir face referință la articolele 13 și 17 din *Diplomă*, evident este vorba de *Diploma* din 13 aprilie 1711, prin care țarul promitea apărarea țării și a locuitorilor, desemnate cu termenii „княжество волоцкое” și „народ волоцкий”¹¹⁹. Într-o altă scrisoare către Petru I, dar tot din luna ianuarie 1718, Dimitrie Cantemir solicita țarului eliberarea fratelui său Antioh Cantemir și a familiei acestuia care se aflau la Istanbul și utiliza, pentru desemnarea fostei țări unde a fost domn, termenii „Волоцкой земли”, dar și „Молдавии”¹²⁰. Peste câteva luni, pe 24 iunie 1718 Dimitrie Cantemir se adresa cu o depeșă Senatului în care utiliza sintagma „волоцкого народа людем”¹²¹. Urmează o pauză terminologică în problema care ne interesează aici până pe 17 februarie 1721, când Dimitrie Cantemir se adresa țarului cu un nou memoriu în care, pentru desemnarea țării sale de baștină, utilizează termenul „Молдавия”¹²². Încă peste doi ani și ceva, pe 21 mai 1723, Dimitrie Cantemir se adresa lui A.V.Makarov cu o depeșă în care solicita ajutor

¹¹¹ Această dată se conține în titlul documentului dat de editor, totuși, probabil este vorba de 31 iulie, fiindcă pe pagina următoare, V.Țvircun scrie că în baza rezoluției lui Petru I din 1 august, acest document a fost scris nu mai târziu de 31 iulie.

¹¹² Цвиркун В.И. *Эпистолярное наследие Димитрия Кантемира*, с. 120.

¹¹³ Цвиркун В.И. *Эпистолярное наследие Димитрия Кантемира*, с. 121-122.

¹¹⁴ Цвиркун В.И. *Эпистолярное наследие Димитрия Кантемира*, с. 131-132.

¹¹⁵ Цвиркун В.И. *Эпистолярное наследие Димитрия Кантемира*, с. 146. Termenul „волохов” apare și în scrisoarea lui Dimitrie Cantemir către Senat din 25 iulie 1712(c. 149), în scrisoarea aceluiași din 16 august 1712 către B.P.Șeremetiev(c. 152), către același din 18 august 1712, Ioan Neculce este „гетманом волоцким”(с. 153).

¹¹⁶ Цвиркун В.И. *Эпистолярное наследие Димитрия Кантемира*, с. 154-

¹¹⁷ Цвиркун В.И. *Эпистолярное наследие Димитрия Кантемира*, с. 189.

¹¹⁸ Цвиркун В.И. *Эпистолярное наследие Димитрия Кантемира*, с. 190-193. Neobișnuită, fiindcă în același timp Dimitrie Cantemir elaborează fundamentala lucrare *Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor, întâi pre limba latinească izvodit, iară actu pre limba românească scos cu truda și ostenința lui Dimitrie Cantemir, voievodul și de moșie domn a Moldovei și svintei rosiești împărății cneaz(1717-1718)* unde el vorbește destul de limpede de faptul că locuitorii Moldovei ca și cei din Țara Românească și din Transilvania, sunt români. Detalii în: Eremia Ion, *Românismul moldovenilor în opera istorică a lui D. Cantemir*, în: Destin românesc, 1994, nr. 3, pp. 15-22.

¹¹⁹ *Исторические связи*, III, с. 326-327.

¹²⁰ Цвиркун В.И. *Эпистолярное наследие Димитрия Кантемира*, с. 195.

¹²¹ Цвиркун В.И. *Эпистолярное наследие Димитрия Кантемира*, с. 195.

¹²² Цвиркун В.И. *Эпистолярное наследие Димитрия Кантемира*, с. 210. Același termen, Moldova, este utilizat de Dimitrie Cantemir în scrisoarea adresată lui Petru I în septembrie 1721(c.223).

pentru cei ce au sosit cu el în Rusia „бедными молдавцами”¹²³, cum îi numește el.

Într-o *Descriere despre exterminarea familiilor Brâncoveanu și Cantacuzino*, realizată în anii 1717-1718, Dimitrie Cantemir utilizează termenii *Moldova*, pentru desemnarea țării, domn *moldovean* sau al *Moldovei*, pentru desemnarea suveranului, boieri *moldoveni* pentru desemnarea păturii avute a societății. Pentru desemnarea Țării Românești se utilizează termenii *Muntenia* și *Valahia*, pentru desemnarea boierilor și a celorlalți locuitori, boieri *munteni* și *munteni*, pentru desemnarea domnului, domn al *Valahiei*¹²⁴.

În legătură cu adresarea anterioară a lui Dimitrie Cantemir pentru eliberarea fratelui său din Constantinopol, Petru I s-a adresat ministrului plenipotențiar al Franței în Rusia Jean Campredon cu solicitarea de a acorda ajutor în soluționarea acestui caz. La rândul său, Campredon, pe 1 decembrie 1721 se adresa cardinalului Diubua și în scrisoarea respectivă se utiliza doar termenul „князь Волошский”, cel puțin așa apare în varianta rusă publicată¹²⁵. Remarcabil apare însă faptul că într-o depeșă a aceluiași Jean Campredon către numitul cardinal din 2 decembrie 1721, Dimitrie Cantemir este desemnat „князь Молдавский”¹²⁶. O situație asemănătoare o întâlnim și în Jurnalul lui F.V.Bergholt, camer-iunkerul prințului de Golștinia pe care la dus între 1721 și 1725 unde Dimitrie Cantemir apare în majoritatea absolută a cazurilor ca „князь Валахский”, doamna, „княгиня Валахская”, ofițerii, „валахскими офицерами” și o singură dată, cel puțin în pasajele publicate de Victor Țvirunc, „княгиней Волошской”¹²⁷.

Examinarea surselor documentare ce țin de activitatea lui Dimitrie Cantemir din vara anului 1711 și până la 1723, atestă destul de limpede că în actele adresate țarului Petru I sau Senatului, savantul domn pentru desemnarea țării unde fusese domn, utiliza termenii „Волосской земли”, dar și „Молдавии”; pentru desemnarea locuitorilor, termenii „народ волоский”, dar și „молдавский народ”; pentru desemnarea domnului, „господаря волосского” dar și „князь молдавский”. Ținând cont de faptul că în studiul său fundamental *Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor*, Dimitrie Cantemir a argumentat unitatea etnolingvistică a locuitorilor băștinași din cele trei țări românești¹²⁸ și fosta unitate politică a spațiului norddunărean, nu avem nici un motiv să considerăm că în documentele citate, domnul cărturar, prin utilizarea termenilor „Молдавии”, „молдавский народ” și „князь молдавский”, neglija esența românească a țării, poporului și domnului.

Sursele documentare publicate din arhivele rusești oferă un bogat material pentru soluționarea problemei privind denumirea limbii vorbite în Moldova și Țara Românească în segmentul cronologic indicat. O primă informație în acest sens o aflăm într-un *Registru* al documentelor de la Departamentul solilor din Moscova datat cu anul 1673 și publicat la Moscova în anul 1990. *Registrul* conține o *Listă* cu o descriere rezumativă a tuturor documentelor care se păstrau la Departamentul respectiv către anul indicat, 1673. Deosebit de importantă apare informația *Registrului* că la anul 1673 la Departamentul solilor se păstra o carte domnească în limba română. Iată conținutul rezumatului respectiv: “Carte de călătorie(salv-conduct) în limba română(*на волоском языке*) a voievodului moldovean Petru(Petru Rareș-I.E.), dată fiului său Ivan, că el, după această carte, să fie crezut de către oamenii de toate rangurile, că el, Ivan, este fiul lui Petru și în toate să-i acorde sprijin, și cum el, Ivan, va fi domn în țara Moldovei după tatăl său, el pentru

¹²³ Цвиркун В.И. *Эпистолярное наследие Димитрия Кантемира*, с.271. Aceeași sintagmă era utilizată de Dimitrie Cantemir și în depeșa din 6 iunie 1723 adresată lui Petru I(с. 276).

¹²⁴ Цвиркун В.И. *Эпистолярное наследие Димитрия Кантемира*, с. 316-330.

¹²⁵ Цвиркун В.И. *Эпистолярное наследие Димитрия Кантемира*, с. 234-235.

¹²⁶ Цвиркун В.И. *Эпистолярное наследие Димитрия Кантемира*, с. 235.

¹²⁷ Цвиркун В.И. *Эпистолярное наследие Димитрия Кантемира*, с. 302-311.

¹²⁸ Dimitrie Cantemir este primul dintre cărturarii care a utilizat sintagma Țările Românești pentru desemnarea Moldovei, Munteniei și Transilvaniei. A se vedea: Dimitrie Cantemir, *Hronicul vechimei a Romano-Moldo-Vlahilor*, Volumele 1- 2, București, Editura Minerva, 1999-2000.

aceasta va răsplăti. Scrisă pe pergament, ștampila a fost atârnată, iar acum nu-i”¹²⁹.

Cu părere de rău, dar această informație nu ne indică și data exactă a documentului ieșit din cancelaria domnească a Moldovei, dar este sigur că a fost scris în anii domniei lui Petru Rareș(1527-1538, 1541-1546). De fapt, datarea documentului mai poate fi precizată. Cunoscându-se faptul că Ion, fiul lui Petru Rareș, a decedat la 1532¹³⁰, putem afirma cu certitudine că documentul în cauză a fost scris în cancelaria domnească între anii 1527, anul venirii lui Petru Rareș la domnia Moldovei și 1532, anul decesului lui Ion.

Următoarele acte publicate din categoria de documente examinate aici, care conțin date despre denumirea limbii vorbite în Țara Moldovei, sunt din secolul al XVII-lea. Prin anii 1636-1637 mitropolitul Varlaam(1632-1653) al Țării Moldovei se adresa țarului Mihail Fiodorovici(1613-1645) cu rugămintea de a-i acorda sprijinul necesar în editarea „*книга светого Калиста беседа светое евангелие премяниту на язык волоски читати иереом в църкви на поучение волохом верным*”. Documentul a fost publicat în perioada sovietică, ceea ce a lăsat amprenta respectivă asupra traducerii acestui fragment, care a fost tradus de către cunoscutul istoric literar Gheorghe Bogaci(1915-1991), „*cartea sfântului Calist, cuvântare la sfânta evanghelie, în limba moldovenească, ca s-o citească preoții în biserică spre povățuirea moldovenilor credincioși*”, care este „gata și scrisă”¹³¹. Suntem absolut conștienți de faptul că în ascel timp, o altă traducere a pasajului respectiv nici nu putea fi făcută, de aceea, atenționarea asupra acestui subiect nu este nici într-un caz o replică adresată cunoscutului savant.

Pe o scrisoare a domnului Moldovei Vasile Lupu(1634-1653) din 29 decembrie 1639 este făcută o notiță din secolul al XVII-lea: „*волошские грамоты и мелкия писма от волошских господарей, писаны по-русски и по-волошски*”, pasaj tradus de același Gheorghe Bogaci „*hrisoave moldovenești și diferite scrisori de la domnii moldoveni, scrise rusește și moldovenește*”¹³². Observația făcută mai sus referitor la traducere, rămâne valabilă și în acest caz.

Mulți ani mai târziu, pe 14 noiembrie 1656 Vasile Lupu se adresa țarului Alexei Mihailovici(1645-1676) cu o scrisoare în limba greacă, tradusă la Departamentul solilor abia pe 22 aprilie 1657, când a fost adusă la Moscova. Este foarte important de atenționat asupra faptului că traducătorii documentului au fixat totodată existența la sfârșitul scrisorii lui Vasile Lupu a unei notițe suplimentare: „*а внизу припись по-воложскому*”¹³³, adică pe scrisoarea în limba greacă trimisă de domnul Moldovei, mai era o însemnare „*în română*”, conținutul căreia nu a fost tradus în limba rusă.

Pe 26 ianuarie 1671 domnul Moldovei Gheorghe Duca(1665 -1666; 1668 -1672; 1678 -1683) se adresa cu o scrisoare frăției stavropighiale din Liov în care ruga „*să mă ajutați să tipăresc la Liov 400 de psaltiri, după cartea pe care o alătur la această scrisoare și care este tipărită cu litere chirilice în limba moldovenească* (în originalul polon *ięzykiem wołoskim pisaney*), *ca poporul care nu cunoaște limba slavonă, s-o poată înțelege mai ușor. De asemenea, trimit măriilor voastre o carte scrisă în limba moldovenească* (în originalul polon *po wołosku pisaney*) *și care cuprinde predici, întrebări și răspunsuri, rugând măriile voastre de a tipări 200 de exemplare*”¹³⁴.

Editorii documentului dat, în notele explicative de la sfârșitul volumului, oferă cititorului o informație suplimentară referitoare la cartea „*care cuprinde predici, întrebări și răspunsuri*”. Este vorba, precizează ei, de *Cazania cu întrebări și răspunsuri* a Patriarhului de Alexandria Atanasie, tradusă în anul 1661 de Nicolaie Milescu Spătarul(cca1636-1707) „*с греческого на румынский*

¹²⁹ *Опись архива Посольского приказа 1673 года, часть I, Москва, 1990, с. 226.*

¹³⁰ Ștefan S.Gorovei, *Mușatinii*, Chișinău, Editura Universitas, 1991, tabela genealogică.

¹³¹ *Исторические связи, II, с.19-20.*

¹³² *Исторические связи, II, с.42.*

¹³³ *Исторические связи, II, с.388.*

¹³⁴ *Исторические связи, II, с.342-344.*

язык”(din limba greacă în limba română)¹³⁵. Această afirmație aparține autorilor sovietici a notelor explicative, este de subliniat că uneori, istoricii din centrele academice și universitare din Moscova, își permiteau traducerea corectă a termenului *po wolosku*, pe când cei de la Chișinău, nici într-un caz, o asemenea traducere s-ar fi încheiat cu urmări nefaste pentru persoanele respective. Iată de unde situația mai mult decât caraghioasă: editorii sovietici al acestui document în notele explicative afirmă limpede că Nicolai Milescu a tradus lucrarea amintită din limba greacă în *limba română*, dar în traducerea documentului se afirmă că lucrarea respectivă a fost scrisă în *limba moldovenească*. Și aceasta în pofida faptului că singur Nicolae Milescu, în anul 1661, la traducerea dată nota: „Dumnezeu se zice în limba greacă *theos*, iar pe limba latinească *deus*, iară *rumânește* se chiamă Dumnezeu, care nume iaste luat de la letinie, în ce chip și mai jumătate de *limbă românească* luat de la latini”¹³⁶.

Traducătorii de la Departamentul solilor au notat pe scrisoarea domnului Moldovei Ștefan Petriceicu(1672-1673; 1673-1674; 1683-1684) și a fostului domn al Țării Românești Constantin Șerban(1654-1658) și al Moldovei(1659; 1661) din 31 decembrie 1673 (original în limba română) adresată țarului Alexei Mihailovici, „перевод с волоского письма с листа”¹³⁷. Situația este mai mult decât semnificativă, domnul Moldovei și al Țării Românești au scris scrisoarea dată într-o singură limbă, apreciată de diecii de la Departamentul solilor cu termenul *волоского*, adică limba română.

Nu mai târziu de 1 august 1674 boieii munteni din „Мутьянские земли”, așa au scris traducătorii de la Departamentul solilor¹³⁸, sintagmă tradusă de Valeria Costăchel, traducătoarea contemporană a volumului respectiv, „Țara Românească”¹³⁹, se adresau țarului Rusiei cu o scrisoare în limba polonă (*польского письма*). Diecii de la Departamentul solilor au tradus-o și la sfârșit fac o precizare esențială „А внизу у сих статей руки *по-волоски* подписаны”, frază tradusă de Valeria Costăchel „Jos la aceste articole semnăturile sânt în *limba română*”¹⁴⁰, traducere care, nu a trezit dubii și a fost acceptată de colegiul de redacție alcătuit din istorici sovietici și români ai volumului de documente. Așa dar, adevărul a fost stabilit, termenul *по-волоски* nu semnifică altceva și nu poate fi tradus decât *limba română*.

În legătură cu aceasta considerăm necesar să mai revenim încă o dată la afirmația lui Ioan Bogdan care afirmase că “*wolochy* în polonă înseamnă moldoveni”. Cele relatate mai sus infirmă totalmente opinia marelui slavist român. Cuvintele lui Ioan Bogdan trebuie interpretate în sensul că, atunci când polonii se refereau la moldoveni și la Moldova, ei scriau *wolochy* și prin aceasta trebuie

¹³⁵ *Исторические связи*, II, 404.

¹³⁶ C.C.Giurescu, *Nicolae Milescu Spătarul. Contribuțiuni la opera sa literară*, în: *Analele Academiei Române, Memoriile Secției Istorice*, Seria III, tom. VII, 1927, p. 253.

¹³⁷ *Исторические связи*, III, c.12. A se vedea și *Посольская книга по связям Молдовы и Валахии с Россией. 1674-1675*, Кишинев, СЕР USM, 2005, c. 17.

¹³⁸ *Исторические связи*, III, c.22.

¹³⁹ *Исторические связи*, III, c.25.

¹⁴⁰ *Исторические связи*, III, c.28.

să-i **subînțelegem** pe moldoveni, nu să **traducem** termenul dat prin moldoveni¹⁴¹.

Un interes deosebit prezintă scrisoarea (original în lima slavonă) mitropolitului Moldovei Dosoftei (1624-1693), „*митрополит молдавский*”, din 15 august 1679 adresată patriarhului Ioachim din Moscova (1674-1690) în care solicita materiale tipografice pentru tipărirea cărților care au fost traduse „*от грецка и словенска на волоскый язык*”¹⁴². Amintita Valeria Costăchel, traducătoarea acestui document, a tradus fraza respectivă în felul următor: „*din limba grecească și slavonească în cea moldovenească*”¹⁴³.

Așa dar, dacă în prima scrisoare scrisă de boierii munteni, termenul *по-волоски* a fost tradus *limba română*, în cea de a doua, scrisă de Dosoftei, mitropolitul Țării Moldovei, sintagma *волоскый язык*, a fost tradusă *limba moldovenească*. Este clar că la baza acestei traduceri a stat factorul politic de atunci și nu este intenția noastră de a face obiecții Valeriei Costăchel, traducătoarea acestui document. Este clar că colegiul de redacție, în care, cum s-a menționat și mai sus, intrau istorici sovietici și români, nici într-un caz nu a acceptat ca scrisoarea sosită de la mitropolitul Moldovei să fie scrisă în *limba română*. Intenția noastră este de a atenționa că în secolul al XVII-lea, dar materialele invocate mai sus atestă că chiar și în perioada sovietică, la Moscova se știa destul de bine că în ambele țări, *Voloscaia* și *Multeanscaia* se vorbea o singură limbă apreciată cu sintagma *волоскый язык*, traducerea corectă a căreia este *limba română*. Oricum, cele relatate mai sus fac parte din arsenalul politico-ideologic sovietic de creare și implimentare a faimoasei „limbi moldovenești”. Avem o situație clasică a cazului, care demonstrează că istoria nu este totuși un instrument al puterii politice, dar puterea politică folosește istoria în calitate de instrument pentru realizarea scopurilor sale.

Salvconductul semnat de domnul Moldovei Constantin Cantemir pe 3 noiembrie 1690 de asemenea era scris „*волоским письмом*”¹⁴⁴ ca și semnătura lui Constantin Cantemir pe scrisoarea din 10 noiembrie 1690 adresată țărilor Ioan Aleceevici și Petru Aleceevici. Decii de la Departamentul solilor fac precizarea că în aceiași scrisoare, cu mâna domnului Moldovei „*по волоский написано*”¹⁴⁵.

Deosebit de important pentru acest subiect este și o scrisoare a lui David Corbea din decembrie 1702 în care el expunea scopurile misiunii sale în Rusia. La Departamentul solilor s-a păstrat și este publicată traducerea în limba rusă de pe „*волоского письма*” pe care a prezentat-o „*мултянский посланник*”. Așa dar, solul muntean scria în aceiași limbă ca și cei din Moldova¹⁴⁶. Documentul dat a fost pregătit pentru publicare de către istoricul moscovit L-E.Semionova dar a

¹⁴¹ Situația era delicată și confuză pentru istoriografia sovietică. Spre exemplu I.V.Semionova, referindu-se la o sursă de la sfârșitul secolului al XVII-lea – începutul secolului al XVIII-lea, care conține termenul *волохи* și care locuiau pe teritoriile din dreapta Niprului, într-un caz îl explică prin *moldoveni*, iar în alt caz scrie că este vorba de *moldoveni* și *valahi*, cu alte cuvinte, termenul *волохи*, adică români, este utilizat pentru desemnarea locuitorilor din Moldova și Țara Românească (I.V.Семёнова, *Участие болгар в русско-турецких войнах XVIII в.* În: Балканский исторический сборник, II, Кишинев, Редакционно-издательский отдел Академии наук Молдавской ССР, 1970, с. 321). Este de remarcat și cazul istoricilor sovietici I.S.Dostean și V.I.Freidzon, care, relatând despre situația popoarelor din Europa de Sud-Est de la sfârșitul secolului al XVIII-lea - anii 70 a secolului al XIX-lea, îi amintesc pe sloveni, majoritatea croaților, o parte din sârbi și români (румыны «*влахи*»), care intrau în componența Casei de Austria, alții, cum ar fi grecii, bulgarii, majoritatea sârbilor, moldovenii și valahii («*валахи*»), albanezii, care erau sub stăpânirea Imperiului Otoman (И.С.Достян, В.И.Фрейдзон, Основные проблемы формирования национальных государств в Юго-Восточной Европе (конец XVIII – 70-е годы XIX века), în: Славяноведение, I, Москва, 1987, с. 23). Este necesar de precizat că **valahii** erau tot români, iar **moldovenii** din Bucovina, anexată de Habsburgi la 1775 erau, conform surselor documentare austriece, **vlahi**, adică **români**.

¹⁴² *Исторические связи*, III, с.58.

¹⁴³ *Исторические связи*, III, с.59.

¹⁴⁴ *Посольские книги по связям Молдовы с Россией. 1684 г., 1690-1691*, Составители: И.А.Еремия, Н.М.Рогожин, Кишинев, Universitas, 1993, с. 57.

¹⁴⁵ *Посольские книги по связям Молдовы с Россией. 1684 г., 1690-1691*, Составители: И.А.Еремия, Н.М.Рогожин, Кишинев, Universitas, 1993, с. 68.

¹⁴⁶ *Исторические связи*, III, с.176.

fost tradus în limba română de Valeria Costăchel și a fost publicat în următoarea redacție: „*traducere după o scrisoare muntenească*”¹⁴⁷. Deci, în cazul dat, Valeria Costăchel nu au mai riscat, sau poate ulterior a fost „corectată” traducerea ei, să traducă „*scrisoare în limba română*”, oricum, autorul ei era muntean, și sintagma „*волоцкого письма*” în acest caz, este tradus cu „*scrisoare muntenească*”! Nu știm, cum am remarcat deja, cui aparține ideea unei asemenea traduceri, dar tendința este mai mult decât clară: dacă se renunță la traducerea sintagmei „*волоцкого письма*” prin *limba română* și se traduc scrisorile scrise în Moldova prin *limba moldovenească*, iar cele din Muntenia prin *scrisoare muntenească*, de unde mai avem un mic pas până la *limba muntenească*, necesitatea utilizării termenului *limba română* va cădea de la sine. Așa că suntem în fața unei prime încercări de a crea și *limba muntenească*.

Nu este lipsită de interes nici scrisoarea din 20 iunie 1704 a domnului Moldovei Mihail Racoviță(1703-1705; 1707-1709; 1716-1726) adresată solului muntean David Corbea, care se afla la Moscova. La Departamentul solilor se precizează ce este vorba de „*перевод с волоцкого циферного письма, каково писал волоцкий господарь*”, tradusă de traducătorul acestui document „*traducerea scrisorii cifrate din limba moldovenească pe care a scris-o Mihail Racoviță, domnul și voievodul Moldovei*”¹⁴⁸.

Un interes deosebit prezintă și câteva acte din anii 1705-1707. În actul din 7 februarie 1705 se indica că Andrei Mihailov, traducătorul de limbă greacă de la Departamentul solilor era trimis în Țara Românească(*Мултянские земли*) și în alte țări de acolo să învețe limba latină și alte științe¹⁴⁹. El s-a întors la Moscova în anul 1707. În scrisoarea din 9 ianuarie 1707 adresată cancelarului de stat, șefului Departamentului solilor, Gavriil Ivanovici Golovkin(1660-1734), domnul Țării Românești Constantin Brâncoveanu(1688-1714) îl informa despre succesele lui Andrei Mihailov în studierea „*греческого и волоцкого языков*”(limbilor română și greacă). Fratele acestuia, Danilo, de asemenea a fost trimis în Țara Românească „*для научения волоцкого языка*”(studierea limbii române)¹⁵⁰. Așa dar, și aceste documente atestă cât se poate de limpede că „*волоцкий язык*”, adică limba română, era denumirea unică, comună și pentru Moldova, și pentru Țara Românească.

În concluzie la cele de mai sus putem afirma cu certitudine că sursele rusești din segmentul cronologic indicat, atestă fără putință de tăgadă că limba vorbită și scrisă din cele două țări românești extracarpatice a fost una singură redată prin sintagma „*волоцкий язык*”, unica traducere corectă a căreia este limba română. Termenul *limba moldovenească* lipsește cu desăvârșire în sursele examinate. În același timp este de remarcat implicarea factorului politic sovietic în această problemă, drept rezultat, sintagma respectivă, „*волоцкий язык*”, a fost tradusă și *limba moldovenească*, dar și „*scrisoare muntenească*”, traduceri care contravin conținutului de fond al acestei sintagme.

Ajunși la finalul acestui demers, putem remarca cu toată convingerea că examinarea surselor documentare rusești privitoare la problema Țara Moldovei și a moldovenilor, în aspectele terminologice esențiale ale ei, anume termenii utilizați pentru desemnarea domnului și a țării, locuitorilor și a limbii, permite formularea concluziei că în majoritatea absolută a cazurilor, documentele examinate mai sus atestă că domnul țării este *волоцкий*, Moldova apare desemnată cu termenul *Волосская Земля*, locuitorii *волохи*, iar limba vorbită, întotdeauna este numită *волоцкий язык*, termenul respectiv reflectând unitatea românească cu locuitorii băștinași din Transilvania și din Țara Românească. Acest termen, dar și derivatele lui, *valah*, *vlah* etc., nu pot fi traduse, fără să să falsifice esența, prin alt termen decât cel de *român*, așa cum l-au tradus strămoșii noștri încă din

¹⁴⁷ *Исторические связи*, III, с.184.

¹⁴⁸ *Исторические связи*, III, с.204, 206.

¹⁴⁹ *Исторические связи*, III, с.220.

¹⁵⁰ *Исторические связи*, III, с.365. Atenționăm asupra faptului că frazele citate din aceste acte se conțin numai în *Notele explicative* la volumul respectiv de documente, *Note* care sunt publicate doar în limba rusă, fără traducere în limba română. Oricum, traducerea exactă a acestor fraze este limba română.

epoca medievală. Totuși, după cum s-a arătat mai sus, implicarea factorului politic sovietic în scrierea istoriei și “argumentării” existenței unui popor moldovenesc, altul decât cel român, a obligat specialiștii să traducă termenul respectiv prin moldoveni, când era vorba de locuitori, limbă moldovenească, când era vorba de limba vorbită, Moldova, când era vorba de țară.

Studiul a fost publicat în: The Historian' s Atelier: Sources, Methods, Interpretations, workshop: Oradea, ed. A 5-a, 26-28 May 2011/ coordonatori: Sorin Șipoș, Gabriel Moisa, Mircea Brie, Florin Sfrengu, Ion Cumenâi; foreword: Acad. Ioan-Aurel Pop, Editura Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2012, p.29-58.